

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
Zdravotně sociální fakulta

Způsoby využití zooterapie ve školských zařízeních

Diplomová práce

Vedoucí práce:
Mgr. Jaroslava Eisertová

Autor práce:
Bc. Ivana Balková

25. 5. 2009

Abstrakt: Způsoby využití zooterapie ve školských zařízeních

Zooterapie je metoda založená na pozitivní interakci mezi zvířetem a člověkem. Kontakt se zvířaty se osvědčil při léčbě poruch pozornosti a komunikace, u nemocných, či psychiatrických pacientů, seniorů, smyslově, mentálně či tělesně handicapovaných osob, ale i u zdravých jedinců. Používanými metody jsou Aktivity za asistence zvířat, Terapie za asistence zvířat a Edukace za asistence zvířat. Zooterapie ve školských zařízeních má kladný vliv na sociální vztahy a učení, rozvíjí slovní zásobu, paměť, emoce, podporuje samostatnost, působí také na fyzickou stránku dítěte.

Cílem této diplomové práce bylo zmapovat způsoby využití zooterapie ve školských zařízeních v rámci českobudějovického regionu. Pro tento výzkum byla použita metoda kvalitativního výzkumu. Sběr dat probíhal technikou zúčastněného pozorování, polostandardizovaného rozhovoru, analýzy dokumentů a fotodokumentace. Z pilotního výzkumu vzešlo celkem 9 zařízení.

Výsledky ukázaly, že nejvyužívanějšími zvířaty jsou psi a koně. Zooterapie se nejčastěji děje formou návštěvního programu, metodou AAA. Metoda AAE se příliš nevyužívá, přestože jde o školská zařízení. Převážně je zooterapie praktikována u osob s postižením. Z hlediska profesionality je více propracována oblast canisterapie. Zooterapie je poskytována pravidelně. Financování je zajištěno granty, projekty, dotacemi, sponzory, rodiči. Zaměstnanci školských zařízení nemají příliš povědomí o oblasti zooterapie. Legislativně je zooterapie ošetřena zejména smlouvou mezi zařízeními a poskytující organizací.

Z výsledků výzkumu vyplývají následující hypotézy:

H1: „Jedinými poskytovateli zooterapie ve školských zařízeních v rámci českobudějovického regionu je o. s. Hafík, o. s. Koníček a o. s. Arpida“.

H2: „Školská zařízení v českobudějovickém regionu nemají podmínky pro rezidentní formu zooterapie“.

Tato práce může sloužit jako informační zdroj pro odborníky, zooterapeuty, ale i laickou veřejnost. Všechny informace jsou uspořádány do rejstříku způsobu využití zooterapie ve školských zařízeních.

Abstract: Ways of zotherapy utilization in educational institutions

Zotherapy is a method based on a positive interaction between animals and humans. The contact with animals has proved good in the treatment of attention and communication disorders, in ill people, in psychiatric patients, the elderly, the sensory, mentally or physically disabled people, but also in healthy individuals. The methods used are Animal Assisted Activities (AAA), Animal Assisted Therapy (AAT) and Animal Assisted Education (AAE). Zotherapy in educational institutions has a positive impact on social relationships and learning, developing vocabulary, memory, emotions, it helps enhance self-reliance and it also has effect on physical condition of a child.

The objective of this study was to survey the ways of zotherapy utilization in educational institutions in the České Budějovice region. The method of quantitative research was used to achieve the aims. Data were collected by the technique of participating observation, semi-standardized interview, documents analysis and photo-documentation. By the pilot research 9 facilities were chosen.

The results have shown that the most frequently used animals are dogs and horses. Most often, zotherapy is carried out by attending the AAA program. The AAE method is not much used, although educational institutions that are involved. Zotherapy is predominantly practiced in people with disabilities. The most professionally developed technique is canistherapy. Zotherapy is provided on a regular basis. Funding is supported by grants, projects, subsidies, sponsors, parents. Educational institutions personnel have little knowledge of zotherapy. Legislation is executed mainly by a contract between the facility and the providing organization.

The research outcomes suggest the following hypotheses:

H 1: “The only zotherapy provider in educational institutions within the České Budějovice region are the o.s. Hafík, o.s. Koniček and o.s. Arpida.“

H 2: “Educational institutions in the České Budějovice region do not have conditions for the resident form of zotherapy.”

The thesis may serve as a resource for professionals, zotherapists, but also for the general public. All the information is arranged into the register of ways of using zotherapy in educational institutions.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Způsoby využití zooterapie ve školských zařízeních“ vypracovala samostatně a použila jen pramenů, které cituji a uvádím v příložené bibliografii.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě, elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejich internetových stránkách. Souhlasím s použitím práce k vědeckým účelům.

V Českých Budějovicích 25. 5. 2009

Ivana Balková

.....

Poděkování:

Ráda bych poděkovala Mgr. Jaroslavě Eisertové za odborné vedení a vstřícnou pomoc, kterou mi poskytla při vzniku této práce. Dále děkuji všem školským zařízením, která mi umožnila výzkum, a všem zaměstnancům zooterapeutických organizací.

OBSAH:

ÚVOD	8
1. SOUČASNÝ STAV	9
1.1. Historie	9
1.2. Základní pojmy	10
1.3. Typy zooterapie dle zvířecího druhu	11
1.3.1. <i>Canisterapie</i>	11
1.3.2. <i>Hiporehabilitace</i>	11
1.3.3. <i>Felinoterapie</i>	12
1.3.4. <i>Ostatní typy zooterapie</i>	12
1.4. Typy zooterapie dle použité metody	13
1.4.1. <i>Animal Assisted Activities (AAA)</i>	13
1.4.2. <i>Animal Assisted Therapy (AAT)</i>	13
1.4.3. <i>Animal Assisted Education (AAE)</i>	14
1.4.4. <i>Animal Assisted Crisis Response (AACR)</i>	15
1.5. Formy zooterapie	15
1.6. Organizace	17
1.6.1. <i>Mezinárodní organizace</i>	18
1.6.2. <i>Organizace v České republice</i>	19
1.7. Podmínky praktikování zooterapie v České republice	22
1.7.1. <i>Podmínky ze strany zvířete</i>	23
1.7.2. <i>Podmínky ze strany terapeuta</i>	24
1.7.3. <i>Podmínky ze strany klienta</i>	25
1.7.4. <i>Podmínky ze strany zařízení</i>	25
1.8. Legislativa	26
1.9. Systém škol a školských zřízení	27
1.10. Vliv zvířete na psychiku dítěte	30
1.11. Oblasti využití zooterapie ve školských zařízeních	31
1.11.1 <i>Zdravé děti</i>	32
1.11.2 <i>Poruchy pozornosti</i>	34

<i>1.11.3. Poruchy zraku</i>	35
<i>1.11.4. Poruchy sluchu</i>	35
<i>1.11.5. Poruchy řeči</i>	36
<i>1.11.6. Tělesná postižení</i>	37
<i>1.11.7. Mentální postižení</i>	38
<i>1.11.8. Další oblasti</i>	38
2. CÍLE PRÁCE A HYPOTÉZY	40
3. METODIKA	41
3.1. Použitá metoda výzkumu	41
3.2. Charakteristika výzkumného souboru	41
4. VÝSLEDKY	44
5. DISKUSE	65
6. ZÁVĚR	74
7. SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	75
8. KLÍČOVÁ SLOVA	84
9. PŘÍLOHY	85

ÚVOD

Od svého dětství jsem zvyklá sdílet domácnost společně s různými zvířecími mazlíčky. Tyto na první pohled nenápadné a němé tváře mě v první řadě naučily zodpovědnosti za druhé. V pozdějším věku jsem si uvědomila význam jejich přítomnosti, v krizových situacích v rodině se tyto tvorové projeví jako věrní přátelé a v některých případech až léčitelé lidské duše. Téma týkající se zvířat a jejich léčebného využití mi proto nebylo cizí.

Zooterapie jakožto obor zabývající se léčebným využitím zvířat je zatím v počátku svého rozvoje a na své úspěchy a uznání společnosti ještě čeká. Přesto již nyní odborné studie a zkušenosti lidí za interesovaných do této problematiky prokazují, že zooterapie má v rehabilitačním procesu člověka svou roli. Je potvrzeno, že přítomnost zvířat či určitá aktivita s nimi má pozitivní účinky nejen na lidi zdravé. Přítomnost zvířat se osvědčila zejména u starých osob, u osob tělesně, smyslově či duševně handicapovaných, u hyperaktivních dětí, u osob agresivních či úzkostných. Zooterapie je schopna pokrýt celé spektrum klientů.

Dosud velkou překážkou v rozvoji zooterapie je fakt, že tato oblast není stále dostatečně právně ošetřena. Zastřešující organizace se snaží probudit zákonodárné orgány k vytvoření takové legislativy, která by umožnila zařadit zooterapii do kontextu ucelené rehabilitace. První vlaštovkou v tomto směru je uznání canisterapie ministerstvem zdravotnictví jako podpůrné rehabilitační metody. Došlo také k vytvoření metodiky canisterapie a etického kodexu. Rýsuje se využití zooterapie v rámci sociální služby a dobrovolnické služby. I nadále jsou kladeny požadavky na uznání zooterapie jako oboru, na jeho zařazení do systému sociálních služeb i na zařazení do studijních programů škol.

Školská zařízení jsou jednou z cílových oblastí zooterapie. Cílem této diplomové práce je zmapovat způsoby využití zooterapie ve školských zařízeních v rámci českobudějovického regionu. Výstupem této práce je vytvoření zdroje informací pro odborníky i zooterapeuty, sestavení rejstříku způsobů využití zooterapie ve školských zařízeních a zjištění, v kterých oblastech je využití zooterapie nejčastější.

1. SOUČASNÝ STAV

1.1. Historie

Zvířata jsou společníky lidí odpradáвна. Tím nejbližším lidským společníkem byl v první řadě pes. Ten plnil kromě funkce pomocné i funkci společenskou a hygienickou (36). Zpočátku zvířata sloužila hlavně k užitku, zabezpečovala zdroj potravy a tím i přežití. Postupně si však člověk začal uvědomovat i jiný prospěch zvířete než jako součást svého jídelníčku. Tím začala vlastní domestikace zvířat, kdy lidé z původně divokých tvorů vychovali také své domácí mazlíčky.

V historii lidských dějin můžeme nalézt různé pohledy na postavení zvířat. V mnoha kulturách byla zvířata uctívána jako božstva, naopak v době středověku se objevují i přístupy pojímající zvíře jako d'áblův nástroj (36).

O léčebném využití zvířat se dozvídáme již v 8. století, kdy byla zvířata terapeuticky zařazována do léčebných zařízení. Velký rozmach ve využívání zvířat pro léčebné účely souvisí s druhou světovou válkou, kdy byla zvířata nasazována v rehabilitaci válečných zranění (37). Z vědeckého pohledu byla nejvýznamnější 60. léta 20. století a výzkumné práce amerického psychiatra Borise Levinsona. Ten prováděl první výzkumy na vlastním psovi a na základě těchto výzkumů vytvořil teorii humánně-animální, tedy teorii zabývající se reakcí mezi člověkem a zvířetem (47). Postupně začaly vznikat různé organizace, které zastřešují problematiku zooterapie a snaží se o její rozvoj a uznání na poli vědy. Vydávají se nové publikace, pořádají se odborné semináře a konference, z kterých vznikají nové materiály.

Dnes má téměř každá domácnost nějakého svého zvířecího přítele. Ať už se jedná o člověku nejbližší tvory jako je pes a kočka, není nouze ani o vášnivé chovatele hlodavců, rybiček, exotických plazů a podobných exemplářů. V takové případě lze jen těžko hovořit o chovu v rámci potravinového prospěchu. Mezi člověkem a zvířetem se vytvořila určitá intimní vazba, tyto odlišné živočišné druhy žijí v jakési vzájemné symbióze, kdy je jeden druhému ku prospěchu. Zvířata mají tu zvláštní schopnost uklidňovat, přinášejí do našich životů určitou vyrovnanost a lásku. Milují nás bez jakýchkoli předsudků. Domáhají se naší pozornosti, vyžadují péči a tím nás aktivizují

k činnosti. Člověk tak za ně přebírá odpovědnost (44). Ačkoli němé tváře, komunikují s námi svým specifickým způsobem. My pak komunikujeme s nimi a zároveň o nich, protože domácí miláčci jsou stejně frekventovaným tématem mezilidských hovorů jako počasí. Všechny tyto zmiňované aspekty jsou jasnou zárukou toho, že zvířata mají vliv na naše zdraví, které v sobě dle Světové zdravotnické organizace (WHO) zahrnuje stav tělesné, duševní a sociální pohody (37). Právě pro tato pozitiva se zvířata začala postupně uplatňovat i v oblastech překračujících zahrady a byty svých majitelů. Mnoha výzkumy byl dokázán pozitivní vliv zvířat na celé spektrum oblastí. Kontakt se zvířaty se velmi kladně osvědčil při léčbě poruch pozornosti a komunikace, dále pak u psychiatrických pacientů, seniorů a mentálně i tělesně handicapovaných jedinců. Nejvyužívanějšími zvířaty jsou psi, kočky, koně a drobná zvířata (37).

1.2. Základní pojmy

Hned v úvodu je nutno dodat, že terminologie v oblasti využití zvířat je velmi nejednotná, výklad pojmů se liší autor od autora. Příčinou může být fakt, že zooterapie je mladý a stále se rozvíjející obor, zavádějící může být také vztah těchto pojmů k humánní medicíně (4).

Nejčastěji se setkáváme s pojmem *Zooterapie*. Tato metoda je založená na pozitivní interakci při kontaktu mezi zvířetem a člověkem. Zde je třeba zdůraznit, že zvíře působí v terapii pouze jako prostředek, nikoli terapeut. Zprostředkovává kontakt. V roli terapeuta působí člověk, popřípadě celý léčebný tým. Zvíře zaujímá roli ko-terapeuta, jinými slovy spoluterapeuta (45). Anglosaská literatura popisuje zooterapii jako terapii, při které je domácí zvíře uvedeno do bezprostředního okolí klienta, přičemž na něj působí uzdravujícím dojmem. Zooterapie je chápána jako prvek resocializace (57).

Jiná definice chápe zooterapii jako zvířaty podporovanou terapii, zahrnující všechny rehabilitační metody i metody psychické a sociální podpory zdraví, které jsou postaveny na pozitivním působení při kontaktu zvířete s člověkem (42).

Souvislejícím pojmem je *Zoorehabilitace*. Nerandžič chápe zooterapii jako souhrn veškerých druhů rehabilitací – léčebné, sociální, pedagogické a pracovní (45).

Téměř stejný význam má pojem *Animoterapie*. Také ta vyjadřuje léčebné působení

zvířat na fyzické i psychické zdraví člověka. V užším slova smyslu pak do této terapie lze zařadit i působení rostlin (44). Tato terapie vychází z odvěkého ekologického systému, kde člověk je součástí přírody, přičemž oba tyto subjekty jsou ve vzájemné interakci.

V literatuře se též můžeme setkat s anglickým pojmem *pet therapy*. Tento termín v sobě zahrnuje využití „domácích mazlíčků“ v terapii. Takový termín je však nepřesný a zavádějící, neboť vyvolává dojem, že k terapii může být využito jakékoli domácí zvíře. Od 80. let 20. století je proto od tohoto termínu upouštěno a používá se výstižnějších pojmů – „Animal Assisted Therapy“ a „Animal Assisted Activities“ (33).

1.3. Typy zooterapie dle zvířecího druhu

1.3.1. Canisterapie

Název je odvozen z latinského „canis“ = pes. Dle Galajdové tato terapie představuje využití psa jako léčebného prostředku, který působí pozitivním vlivem na zdraví člověka (17). Samotný termín canisterapie pak vznikl v České republice zásluhou doktorky Lacinové (37). Canisterapie je jakýmsi průkopníkem ve všech terapiích, které využívají k léčení zvířata. Pes je odedávnmým společníkem člověka, představuje symbol přátelství, věrnosti a lásky. Tím, že je na člověku závislý, učí nás zodpovědnosti a péči o druhého. Canisterapie jako taková primárně uzdravuje duši, podílí se na řešení problémů z oblasti psychologické, emoční a sociální. Probouzí v člověku sebedůvěru, buduje pozitivní myšlení a aktivizuje ho ke schopnosti pomoci sám sobě. Až sekundárně pak působí také na zlepšení fyzického zdraví (17).

Zatímco Ungrová pojímá canisterapii jako součást sociální rehabilitace (68), Jankovský ji řadí mezi léčebné prostředky rehabilitace (25). Nerandžič pak zdůrazňuje začlenění canisterapie do všech složek rehabilitace tj. léčebné, pracovní, sociální a pedagogické (45).

1.3.2. Hiporehabilitace

Tento termín v sobě zahrnuje veškeré aktivity a terapie, které ke své činnosti využívají koně. Terminologie v tomto oboru je stále velice nejednotná, dochází

k záměnám pojmů mezi laickou a odbornou veřejností. Stejně problémy pak vyvstávají na národní i mezinárodní úrovni, kde nacházíme problémy s nepřesnými překlady (40).

Nejznámější metodou hiporehabilitace je **hipoterapie**. Tato terapie vychází z principu, kdy pohyb koňského hřbetu vytváří stejný pohybový vzorec, jaký má člověk při chůzi. Terapie je využívána především při léčbě pohybového aparátu. Nutná je přítomnost fyzioterapeuta se specializací na hipoterapii (40). Tím je naráženo na fakt, že mnoho organizací dnes nabízí ježdění na koni a honosně ho nazývá hipoterapií, přestože k léčebnému účinku nestačí pouhé sezení v koňském hřbetu, nýbrž je třeba odborné vedení, aby nedocházelo k chybnému upevňování pohybových vzorců (2).

Další metodou hiporehabilitace je **léčebně pedagogicko-psychologické ježdění**. Cílovou skupinou jsou lidé s psychiatrickými, psychologickými či sociálními poruchami. Cílem této aktivity je prostřednictvím vztahu s koněm probudit v klientovi sebevědomí a kladné sebehodnocení, motivovat ho, odbourat strach a agresivní jednání (40).

V rámci hiporehabilitace se také provádí **sportovní ježdění handicapovaných**. Handicapovaní klienti se učí ovládat koně, následně se zúčastňují různých sportovních soutěží – paradrezúra, paravoltiž, atd. (40).

1.3.3. Felinoterapie

Termín felinoterapie v sobě zastupuje léčebné využití kočky. Kočka má vrozený dar empatie a léčivé energie. Navozuje v člověku pocit klidu a uvolnění, pomáhá v oblasti fyzické i psychické. Pro svoji „skladnost“ jsou kočky mnohdy přijatelnějšími společníky v sociálních zařízeních, navíc nevyžadují žádné speciální zkoušky, jak je tomu například u psů (49). V České republice se felinoterapií zabývá zejména Nezávislý chovatelský klub v Mladé Boleslavi.

1.3.4. Ostatní typy zooterapie

- Delfinoterapie = léčebné využití delfína
- Lamaterapie = léčebné využití lamy
- Ornitoterapie = léčebné využití ptactva (zejména papoušci)
- Malá domácí zvířata (křeček, morče, králík, činčila, akvarijní rybičky,

obojživelníci, plazi,...)

- Hospodářská zvířata: někdy se uvádí pojem farmingterapie (kozy, ovce, prasata,...)
- Volně žijící zvířata
- Exotická zvířata v zoologických zahradách (16).

1.4. Typy zooterapie dle použité metody

1.4.1. Animal-Assisted-Activities – aktivity za asistence zvířat (dále jen AAA).

Tyto aktivity jsou určeny pro odborníky i laiky, kteří pracují se zvířaty. Mají spíše odpočinkový, motivační a výchovný charakter (17). Vychází z přirozeného kontaktu se zvířaty, který klientovi přináší zlepšení kvality života a rozvoj jeho sociálních dovedností (16). Tato metoda bývá praktikována v zařízeních sociální péče, ve zdravotnických a školských zařízeních. V průběhu aktivity je přítomen jak zoterapeut, tak pracovníci daného zařízení. Možná a vítaná je také přítomnost dobrovolníků. Konkrétními technikami je hlazení zvířete, péče o něj, různé hry apod. (16).

Autorka Lenka Galajdová dále AAA rozlišuje na pasivní a interaktivní. Pasivní AAA dle ní zahrnuje pozitivní působení zvířat, aniž by se o ně člověk musel starat. Jde o pouhou přítomnost zvířete (17). Tuto metodu může v praxi aplikovat každý sám na sobě, ať už jde o sledování akvarijských rybiček v čekárně u lékaře, či pozorování zvířat při procházce v přírodě. Pozitivní efekt této metody byl prokázán například v zařízeních ústavní péče či domovů pro seniory. Naproti tomu interaktivní AAA je založena na přímém kontaktu se zvířetem, kdy dochází k začlenění klienta do péče o zvíře. Zvíře může být stálým obyvatelem daného zařízení, může se také jednat o programy návštěvního typu, kdy klienti pravidelně a na stejném místě navštěvují určité zvíře a pečují o něj. Z hlediska náročnosti je návštěvní typ preferovanější, neboť umístění zvířete přímo v určitém zařízení vyjadřuje větší nároky na materiální i personální zajištění (17).

1.4.2. Animal-Assisted-Therapy – terapie za asistence zvířat (dále jen AAT).

Tato metoda je již určena pouze pro erudované odborníky na poli terapie. Společně se zoterapeutem se v týmu objevuje lékař, psycholog, fyzioterapeut, speciální

pedagog, sociální pracovník apod. (44). Tato terapie je zaměřena zejména na klienty s tělesným, mentálním či kombinovaným postižením, dále na dlouhodobě nemocné či na klienty s psychickými poruchami. Cílem aktivity je prostřednictvím kontaktu se zvířetem zlepšit psychický a fyzický stav klienta. Individuální cíle musí být stanoveny vždy dle doporučení personálu a jsou integrované do léčebného či rehabilitačního plánu klienta. Konkrétními formami této aktivity jsou senzomotorické hry, rozvoj sociálních dovedností, trénink paměti, technika polohování apod. (16). Program AAT je proti AAA z výzkumného hlediska objektivní a měřitelný (44).

1.4.3. Animal Assisted Education – vzdělávání za pomoci zvířat (dále jen AAE).

Tato metoda vychází z přirozeného kontaktu se zvířetem a jeho přítomnosti, během níž dochází k zlepšení edukačního procesu, výchovy a vzdělávání. Cílovou skupinou jsou především žáci speciálních škol, kde se vyskytuje problematika specifických poruch učení, výchovných problémů či komunikačních problémů (16). Děti s postižením mohou být znevýhodněny v tom, že těžko navazují přátelství a mezilidské vztahy. Také pocit sebeúcty je u nich často nedostatečně vyvinut. Přítomnost zvířete v dětském kolektivu navozuje uvolnění, empatii i otevřenost dětí (68). Zároveň při vyučování za přítomnosti zvířete dochází ke zlepšení výkonnosti, koncentrace, schopností a dovedností dítěte. Další zkušenosti ukazují, že zvířata ovlivňují atmosféru ve třídě tím, že snižují agresivitu, hlučnost, vyrušování dětí (51). V běžných školách se pak výuka soustředí na vztahy lidí a zvířat, na vztahy s přírodou obecně, dále pak na výchovu ve vztahu k pomoci postiženým apod. (16).

Zooterapeut zde působí ve spolupráci s pedagogy, speciálními pedagogy, psychology, vychovateli apod. Aktivity jsou zařazovány do školních osnov nebo do individuálního výukového plánu klienta. Nejčastějšími technikami je pak využití zvířete jako názorného předmětu či prostředníka pro výuku, využívají se různé formy her pro rozvoj komunikace, motoriky, motivace (71). V případě canisterapie se pak osvědčily ukázky klasické kynologie, práce služebních a záchranářských psů či výuka v terénu (54).

1.4.4. *Animal Assisted Crisis Response – krizová intervence za pomoci zvířat* (dále jen AACR).

Tato aktivita je zaměřena na odbourávání stresu prostřednictvím přirozeného kontaktu se zvířetem, v další řadě pak na celkové zlepšení fyzického a psychického stavu klienta. Cílovou skupinou jsou lidé zastiženi nějakou katastrofou, ať už se jedná o ztrátu blízkého člověka či o živelnou katastrofu. Zooterapeut zde nejčastěji působí ve spolupráci s integrovaným záchranným systémem. Tato metoda je velice náročná na osobnost zooterapeuta a vyžaduje kromě vzdělání i jeho dostatečnou zkušenost. Vhodnými technikami jsou různé hry, hlazení, pouhá přítomnost a empatie zvířete apod. (16).

1.5. Formy zooterapie

Zooterapie může probíhat individuálně nebo skupinově. Vždy je potřeba přihlídnout ke specifickým jak klientů, tak zvířat. Každé zařízení si dle zkušeností stanoví, kdy bude která forma aplikovaná a v jakém počtu klientů je realizovatelná. Konkrétně probíhá zooterapie v následujících formách.

- **Návštěvní program:** jedná se o aktivitu, kdy zooterapeut se zvířetem dochází přímo do daného zařízení či do prostředí klienta. Zooterapie probíhá na půdě tohoto prostředí, ve vymezeném prostoru. Návštěvní program může probíhat také opačnou formou, kdy klient dochází za zvířetem (16).
- **Jednorázové aktivity:** tato aktivita může být určena jak pro širokou veřejnost, tak pro vymezený okruh klientů (16). Jednou z takových aktivit je například integrační canisterapeutický tábor, každoročně pořádaný občanským sdružením Hafík ve spolupráci se ZSF JČU v ČB. Tábora se účastní jak děti zdravé, tak i děti postižené. Cílem této aktivity je pozitivní působení na změnu zdravotního a sociálního stavu dítěte, dále pak integrace a zlepšení vzájemné komunikace mezi dětmi zdravými a postiženými (10). Obecně jsou jednorázové aktivity pořádaný nepravidelně a v delších časových intervalech (zpravidla jednou ročně).

- **Rezidentní program:** zvíře je trvalým obyvatelem daného zařízení. Tento program je možný za určitých podmínek (materiální, architektonické, výcvikové,...). Zvíře se stává majetkem daného zařízení nebo konkrétního klienta, který v tomto zařízení pobývá **(16)**.
- **Pobytový program:** jedná se o program mimo zařízení. Nejčastěji se tak děje prostřednictvím táborů, ozdravných a poznávacích pobytů, návštěv farem, statků či středisek, která poskytují zooterapii **(16)**.
- **Ambulantní program:** jedná se o aktivitu, při které klient dochází za zvířetem. Aktivita se odehrává v prostředí ordinací lékařů, speciálních pedagogů, školních psychologů apod. Ambulantní program může probíhat buď v přítomnosti tohoto odborníka, který k aktivitě využívá vlastní zvíře, nebo si odborník může přizvat ke spolupráci zooterapeutický tým **(16)**.
- **Program péče o zvíře:** tato aktivita je zaměřena na posílení samostatnosti, zodpovědnosti za sebe i za druhé, k pracovním návykům apod. Klientovi je do péče svěřeno určité zvíře, je na něm existenčně závislé. Zvíře může být chované v rámci zařízení, kde klient pobývá, může se také jednat o zvířata mimo zařízení např. útulky, farmy, zoo apod. **(16)**.
- **Zooterapie s asistenčním zvířetem:** do této aktivity jsou nejčastěji zařazováni asistenční psi. Jejich prostřednictvím se klient integruje do společnosti, učí se samostatnosti. Klient nebo jeho rodinný příslušník se sami stávají zoterapeutem **(16)**.
- **Zásah krizové intervence:** tato forma se užívá v rámci metody AACR. Využívá se v rámci konkrétní krizové intervence, ať už se jedná o zažitou přírodní katastrofu či nějaký násilný útok apod. Dle metody AACR je tato forma využívána ve spolupráci s integrovaným záchranným systémem **(16)**.

- **Kombinované činnosti:** v některých případech je vhodné použít kombinaci několika typů zooterapie dle zvířecího druhu (canisterapie, felinoterapie, hiporehabilitace,...). Také lze kombinovat zooterapii s jinými druhy terapie-arteterapie, muzikoterapie, aromaterapie atd. Tato aktivita je samozřejmě náročnější. Zooterapeut je vždy v první řadě zodpovědný zvíře, spolupracuje pak s ostatními zaangażovanými osobami, které by vždy měly mít odpovídající vzdělání nebo zkušenosti (**16**).

- **Návazné činnosti:** tyto aktivity navazují na samotnou zooterapii. Vychází z předpokladu, že během zooterapie se klient uvolní a je tak připraven k dalším aktivitám (cvičení, výuka, masáže,...). Podmínkou k tomu, aby toto mohl zooterapeut provádět, je jeho odpovídající vzdělání, atesty nebo souhlas zodpovědných osob (**16**).

- **Polohování:** je konkrétní technikou v rámci forem. Je založeno na těsném kontaktu psa s člověkem. Pes má o jeden stupeň celsia vyšší teplotu než člověk, proto dochází k hloubkovému prohřívání celého těla, což má pozitivní efekt zvláště u pacientů s tělesným postižením. Zároveň kontakt se psem působí na všechny smysly člověka a stimuluje je. Bezpochyby také dochází ke kladnému působení na psychiku člověka. Blízký kontakt se psem člověka nejen uklidňuje, zároveň ho motivuje k určité aktivitě. Nejlépe se polohování provádí se třemi psy, kdy dva leží kolem boků klienta a třetí pod kolenními jamkami. V případě jednoho psa se tento umísťuje zpravidla k hlavě klienta. Polohování je velice rozšířená metoda už z toho důvodu, že dokáže pokrýt celé spektrum klientů. Obzvláště důležité je však po této aktivitě nechat pejska odpočinout a poskytnout mu vlastní prostor, neboť polohování je pro něj velice náročná aktivita (**20**).

1.6. Organizace

Na poli zooterapie jsou aktivní jak zahraniční organizace, tak organizace v České republice.

1.6.1. Mezinárodní organizace

IAHAIO (International Association of Human-Animal Interaction Organizations) – Mezinárodní organizace sdružující společnosti zabývající se výzkumem vztahů mezi člověkem a zvířaty

Tato organizace byla založena v roce 1990. Je nejvýše postaveným institutem na poli vztahů člověka a zvířete (64). Sdružuje jednotlivé národní organizace (17). Jak už název napovídá, zabývá se výzkumem vztahů mezi lidmi a zvířaty (44), definuje význam soužití člověka a zvířete a jeho kladný vliv na rozvoj jedince a kvalitu jeho života, koordinuje aktivity jednotlivých národních organizací a zlepšuje výměnu informací mezi nimi. Také se snaží o zlepšení informovanosti laické i odborné veřejnosti (17).

Organizace každé tři roky pořádá mezinárodní konferenci, a to pokaždé v jiné zemi (64). V roce 1995 bylo v Ženevě přijato 5 rezolucí, které měly za úkol oslovit jednotlivé vlády a přimět je k přijetí těchto rezolucí. Rezoluce poukazuje na právo každého člověka vlastnit za určitých podmínek zvíře kdekoliv, tak, aby nebyla zároveň narušena práva druhých, a aby chov respektoval základní potřeby samotného zvířete. Dále doporučuje využití zvířat pro léčebné účely v různých zařízeních. V neposlední řadě pak definuje oficiální status zvířat, která jsou používána v terapeutických programech a podporuje programy zaměřené na výcvik těchto zvířat (17). První účast České republiky na této konferenci je datována rokem 1995. O tři roky později pak přímo v Praze proběhla 8. konference této organizace. Doposud poslední konference proběhla v roce 2007 v Tokiu (64).

Delta Society

Delta Society byla založena roku 1970 a je mezinárodní neziskovou organizací. Tato organizace má největší zkušenosti na poli terapie pomocí zvířat (64). Hlavní zásluhou této organizace je vytvoření standardů pro léčebné a asistované aktivity za pomoci zvířat (44). V rámci těchto standardů byly vytvořeny pracovní programy, v kterých se uplatňují metody AAA a AAT. V současnosti jsou programy organizace zaměřeny na tři skupiny. První skupinou je zdravá populace a terapie je zaměřená na

podporu zdraví. Druhou skupinu tvoří lidé nemocní, kde má terapie za cíl zlepšení léčby. Třetí skupinou jsou pak tělesně postižení lidé, kterým má terapie poskytnout nezávislost (3).

European Society for Animal Assisted Therapy (ESAAT) – Evropská asociace AAT

Organizace vznikla roku 2004 ve Vídni. Současným prezidentem je bývalý rektor Veterinární univerzity ve Vídni, profesor Josef Leibetseder. Tato organizace zastřešuje oblast zvířaty podporovaných terapií (8). Cílem asociace je vytvoření a garance standardů zooterapie. Jedná se především o oblast přípravy, atestací a udělování certifikátů zooterapeutickým týmům (64). Jedním z dalších cílů organizace je také snaha vytvořit na veterinární univerzitě ve Vídni studijní obor, zaměřený na metodu AAT. Organizace se také snaží o uznání zooterapie jako profese, která bude mezinárodně uznávaná (15).

1.6.2. Organizace v České republice

V našich podmínkách má zooterapie teprve krátkou historii. Největší rozvoj nastal po roce 1990, což souvisí se změnou politických poměrů. Nejvíce propracovanou metodou je hipoterapie – oblast hiporehabilitace týkající se léčebného využití koní. V této oblasti má největší zásluhu ***Česká hiporehabilitační společnost***, založená roku 1991. Tato organizace se zasloužila o léčebné využití koňského hřbetu pro potřeby fyzioterapie. Členy této organizace jsou lékaři, fyzioterapeuti, pedagogové, jezdečtí instruktoři, ale i samotní klienti a jejich blízcí (64). Hipoterapie má platnou metodiku a je právně uznána jako terapeutická metoda (37).

Nejvíce organizací vzniklo v oblasti canisterapie – léčebného využití psů. Průkopníkem v této oblasti je ***Sdružení Filia***, založené roku 1993. Toto sdružení u nás jako první popsalo léčebné využití psů u handicapovaných dětí (39). V roce 1995 byla v Praze založena ***Asociace zastánců odpovědného vztahu k malým zvířatům (AOVZ)***. Mezi zakládající členy patří např. dětský psycholog prof. PhDr. Zdeněk Matějček, CSc. či gerontopsychiatr doc. MUDr. PhDr. Miloš Vojtěchovský. Současným předsedou je děkan Fakulty veterinárního lékařství Veterinární a farmaceutické univerzity v Brně

prof. MVDr. Miroslav Svoboda, CSc. Asociace je členem mezinárodní organizace IAHAIO. Klade si za cíl šířit osvětu v oblasti správné péče o malá zvířata v rodinách a různých zařízeních (1). Od roku 2003 běží v organizaci program „Výchova k zodpovědnému vztahu ke zvířatům“. Projekt má za cíl rozšiřovat se postupně do všech škol a naplňovat jeho prostřednictvím cíle organizace. Především jde o vedení dětí k přirozenému, přátelskému a pozitivnímu vztahu ke zvířatům. Tento projekt svým zaměřením také reaguje na stále častější a mnohdy medializované útoky zvířat, především psů, na děti. Ukazuje se, že tyto útoky jsou často vyprovokovány právě dětmi a vycházejí z jejich neznalosti chování zvířat. Prostřednictvím tohoto projektu, který poskytuje materiály pro učitele, pracovní listy pro děti či umožňuje osobní setkání dětí se zvířaty, získávají děti informace o konkrétních zvířatech i o pozitivním vlivu soužití se zvířaty (1).

Další průkopnickou organizací se pak stala **Canisterapeutická společnost**, založená v roce 1997 Dr. Galajdovou (37). Bohužel poté, co se sestry Galajdovy natrvalo přestěhovaly do Belgie, organizace zanikla (27). O vytvoření standardů v této oblasti se pak zasloužilo sdružení *Pomocné tlapky* ze Starého Plzeňce, společně se *SVOPAP s.r.o.* Tyto organizace se primárně zabývají výcvikem psů pro handicapované. Společnost *SVOPAP s.r.o.* nabízí testování psů v rámci rekvalifikačního kurzu, dále také nabízí otestování psů pro zájemce z řad veřejnosti. Při testování vychází organizace ze Zkušebního řádu, který schválila Ústřední komise pro ochranu zvířat (58). *Pomocné tlapky o.p.s.* existují od roku 2001 a zabývají se chovem, převýchovou, výcvikem a předáváním asistenčních psů tělesně či smyslově postiženým klientům. Dále se zabývají canisterapií a prostřednictvím různých besed a přednášek za účasti psů se snaží šířit osvětu o integraci handicapovaných mezi zdravou populaci (50). Podobnou náplň má také sdružení *Pes pomůže* z Horažďovic nebo **HELPPES** – centrum výcviku psů pro postižené, o.s. Tato nezisková organizace zajišťuje výcvik asistenčních, signálních a vodících psů. Kromě dalších aktivit také provozuje canisterapii. (44).

V rámci mezinárodního semináře o zooterapiích v Brně byla nastíněna potřeba zastřešující organizace, která by hájila zájmy ostatních menších organizací na poli legislativního boje. Výstupem tohoto semináře bylo založení **Canisterapeutické**

asociace v roce 2003. (35). Tato asociace zastřešovala ostatní menší organizace zabývající se canisterapií. Canisterapeutická organizace se zasloužila o vypracování standardů a etického kodexu v canisterapii. Celkově si pak kladla za cíl sjednotit metodicky tyto organizace, vyjasnit přesnou terminologii, vzdělávat odborníky v oblasti canisterapie a v neposlední řadě rozšířit canisterapii do povědomí veřejnosti. Prostřednictvím této organizace se Česká republika stala členem mezinárodní organizace ESAAT (64). V roce 2007 bohužel došlo k zániku této organizace.

Unie canisasistentů je nově vznikající organizace, u jejíhož zrodu stála Andrea Tvrďá z tehdejšího občanského sdružení ELVA HELP. Cílem Unie canisasistentů je snaha začlenit canisasistenty do systému sociálních služeb, a to především do oblastí sociální prevence, dále do oblastí zdravotnictví či školství, uznat jejich odbornou kompetenci a prosazovat canisasistenci jak rovnocennou oblast. Unie zastřešuje služby canisasistence včetně odborného poradenství, také organizuje různá školení a kurzy (69).

Ve výčtu organizací činných v oblasti zooterapie pak nelze nezmínit také Jihočeskou univerzitu v Českých Budějovicích. Především zásluhou děkana prof. MUDr. Miloše Velemínského je na zdravotně sociální fakultě přednášena problematika zooterapie, také došlo k vydání první ucelené publikace o zooterapii (70). Další významnou akcí je pak seminář „Pravda o zooterapii“, který je každoročně pořádán právě na půdě této fakulty. Ve spolupráci s touto fakultou pak vzniklo *Výcvikové canisterapeutické sdružení Hafík, o.s.* Toto sdružení celoročně poskytuje canisterapii v několika zařízeních jihočeského kraje, jednou ročně pak pořádá letní integrační canisterapeutický tábor (7).

Co se týče léčebného využití ostatních zvířat, není u nás příliš hojné zastoupení. Hlavním organizátorem ve využití felinoterapie je *Nezávislý chovatelský klub v Mladé Boleslavi*, založený v roce 2002. Tento klub provádí formou návštěvní služby metodu AAA za přítomnosti dobrovolníka a jeho kočky. Je-li navíc přítomen i odborník, provozuje klub i metodu AAT. Tuto návštěvní službu klub provozuje podle vlastního zkušebního řádu (21). Dále je známo využití fretek, jímž se v Praze zabývá *Bc. Petra Nerandžičová* (44).

1.7. Podmínky praktikování zooterapie v České republice

V České republice nemá zooterapie prozatím bohužel pevné postavení. Chybí ověření standardů jednotlivých metod, které nejsou jednoznačně uznávané, neboť dle některých odborníků chybí jejich vědecký podklad (4).

Dalším problémem je nejednotný systém v udělování licencí zejména v oblasti canisterapie a celkově nejednotná metodika (34). V praxi to probíhá tak, že každá organizace má své specifické podmínky k udělování licencí a certifikátů. Výsledkem je pak existence mnoha canisterapeutických týmů, ačkoli jejich schopnosti jsou mnohdy na odlišné úrovni (26). Jednotná metodika zatím existuje jen pro oblast hipoterapie. Ta používá systém výkonnostních zkoušek dle České hiporehabilitační společnosti, která také uděluje licence k provozování hiporehabilitace. V současnosti se připravují nově navrhované zkoušky (2).

Určitý vzor pro canisterapii nacházíme ve standardech organizace Delta Society (31). Některé organizace využívají „Zkušebního řádu pro testování psů využívaných pro rozvoj osobnosti“, který byl vytvořen ve spolupráci s organizací SVOPAP-vzdělávací centrum s.r.o. a Pomocných Tlapek, o.p.s. (58). Dle jiných organizací by testování canisterapeutických týmů mělo obsahovat vstupní testování, teoretickou i praktickou přípravu a závěrečnou zkoušku (28).

Canisterapeutická asociace rozdělila metodiku do třech dokumentů. Prvním je Metodika aktivit se psem jako součást ucelené rehabilitace. Dalším dokumentem je Etický kodex canisterapeutického týmu. Třetím dokumentem jsou pak Základní minima pro uchazeče a post canisasistenta/canisterapeuta (64).

Pro oblast felinoterapie jsou podmínky stanoveny ve „Zkušebním řádu pro Návštěvní službu za asistence kočky“, který byl vytvořen Nezávislým chovatelským klubem v Mladé Boleslavi (46).

Podmínkou řádného praktikování zooterapie jsou do budoucna tendence tento obor, především metodu AAT, profesionalizovat. Požadavkem zaangažovaných organizací je začlenění zooterapie do systému sociálních služeb (9). Dalším cílem je uznání zooterapie jak studijního oboru na vysokých školách. Určité aktivity v tomto směru již podnikla Česká zemědělská univerzita v Praze, která v roce 2006 realizovala

projekt, který by měl položit základy bakalářského studia na zmiňované univerzitě a nastínit možnosti dalšího rozvoje zooterapie jako oboru (59).

Co se týče metody AAA, směřují tendence k využití této metody v rámci dobrovolnické služby, která je již upravena zákonem č. 198/2002 o dobrovolnické službě (9).

1.7.1. Podmínky ze strany zvířete

Při výběru zvířete vhodného k provozování zooterapie je třeba se zabývat správným výběrem plemene. V každé formě zooterapie je třeba vycházet z faktu, že ne každé plemeno je pro zooterapii vhodné. Je nutné přihlížet nejen k vrozeným povahovým vlastnostem jednotlivých plemen, ale i k výchovným faktorům, které bezpochyby osobnost zvířete ovlivňují (58). Z hlediska nejvhodnějších plemen pro potřeby canisterapie se zatím nejlépe osvědčili pracovní a pastevečtí psi (kolie, severští tažní psi), dále pak plemena lovecká a sportovní (retrívři, španělé, setři) (11). Na druhou stranu však nelze jednoznačně upřednostňovat určité plemeno, canisterapii může provádět stejně tak šlechtěné plemeno, jako obyčejný „voříšek“ (42).

Průměrná spodní věková hranice vhodnosti psa ke canisterapii je 12 měsíců, ale podmínky se liší dle jednotlivých organizací. Pes by měl být především v dobré fyzické i psychické kondici, mělo by docházet k naplnění welfare zvířete. Zvíře by nemělo být přetěžováno, musí mít prostor pro odpočinek a odreagování. V oblasti fyzického zdraví jde také o pravidelné očkování a odčervení (11).

V oblasti felinoterapie se ve výběru plemene preferují kočky domácí, sibiřské, javánské, perské a ragdoll. Kočky by měly mít přátelskou a vyrovnanou povahu, měly by být komunikativní a klidné. Z hlediska fyzického zdraví musí být očkované a očipovány. Pro felinoterapii jsou vhodné kočky od 3 měsíců věku (46).

Z hlediska hiporehabilitace není vymezeno konkrétní nejvhodnější plemeno. Volí se různé typy koní dle jednotlivých metod. Obecně jsou nejvíce využívána plemena, která jsou finančně dostupná. Mezi taková plemena patří český teplokrevník, anglický plnokrevník, hucul nebo americký klusák. Ideální věk koně se pohybuje kolem šesti let. Používají se klisny i valaši. Důležité je, aby byl kůň ve fyzické i psychické kondici. To

platí zvláště u hipoterapie, kde je správný pohybový vzorec koně obzvláště důležitý (2).

1.7.2. Podmínky ze strany terapeuta

Obecně se terapeuty se zvířaty rozumí lidé, většinou dobrovolníci, kteří složili příslušné zkoušky. Může se ale jednat také o odborníky s pedagogickým, zdravotním či sociálním vzděláním, kteří terapie za pomoci zvířat využívají v rámci své praxe. Zooterapii může terapeut provozovat v rámci občanského sdružení či na základě živnostenského zákona, a tudíž za úplatu (65). V oblasti canisterapie je základní podmínkou možnosti provádět canisterapii úspěšné složení zkoušek canisterapeutického týmu, tj. ve složení člověk + pes. Problémem v této oblasti je fakt, že organizací, které provádějí výcviky těchto týmů a vydávají certifikáty, je několik a každá má své specifické podmínky k udělení certifikátů. Systém je tak značně nejednotný a nevyvážený, neboť ke stejnému certifikátu jsou dle jednotlivých organizací potřeba rozdílné požadavky. Liší se zejména délka přípravy, dále pak rozsah teoretické a praktické přípravy (27).

Dalším problémem je také terminologie v této oblasti. V našich podmínkách neexistuje pojem „canisterapeut“. Tento pojem je znám pouze v Anglii a USA a lze ho získat pouze postgraduálním studiem po vysoké škole odpovídajícího směru. Do budoucna je cílem zavést možnost tohoto studia i u nás. Dle ESAAT bude canisterapeutem nazýván takový odborník, který absolvuje předepsaný počet hodin teorie a praxe, dále vypracuje písemnou práci a složí písemné zkoušky. Canisasistentem pak bude nazývána osoba, která též absolvuje předepsaný počet hodin teorie a praxe a canisterapii bude praktikovat pod vedením odborníka (14). Stejně tak v hiporehabilitaci pojmy jako hipoterapeut, koňský terapeut atd. neexistují (40).

Minimální věková hranice pro možnost stát se canisterapeutem je 18 let. Některé organizace jdou i pod tuto hranici, zde je však nutný souhlas a přítomnost zákonného zástupce (26). V oblasti felinoterapie je nejnižší věkovou hranicí 12 let pro návštěvní službu, 18 let pro terapeutickou službu (46).

Canisterapeut má odpovědnost nejen za sebe, ale i za svého psa. To se týká nejen očkování a odčervení zvířete, ale také odpovědnosti za způsobenou škodu. Z tohoto

důvodu je vhodné, aby si canisterapeut zjednal pojištění za způsobenou škodu (26).

Další důležitou podmínkou je uzavření smlouvy mezi canisterapeutem a zařízením, kde se má canisterapie odehrávat. Pro komplexní profesionalitu canisterapeuta je též vhodné začlenění pravidelné supervize (13).

Nedílnou součástí podmínek provozování zooterapie ze strany terapeuta jsou jeho osobnostní předpoklady. Ty zahrnují zejména empatii, komunikaci, dodržování etických kodexů, respektování základních práv a svobod, profesionální růst a mnoho charakterových vlastností jako je spravedlivost, zájem o klienty, kreativita, flexibilita atd. (61). Kalinová uvádí mezi nejdůležitější charakterové vlastnosti osobnostní dispozice a sociální citění (26).

1.7.3. Podmínky ze strany klienta

Tak jako platí, že ne každé plemeno je pro zooterapii vhodné, stejně tak se liší indikace zooterapie dle jednotlivých klientů. Klient nesmí být ke kontaktu nucen, musí s terapií souhlasit. Zároveň je nepřípustné kontaktovat zvíře s klientem, který jakýmkoli způsobem ohrožuje bezpečí zvířete i sebe sama. Klient nesmí být na zvíře alergický nebo nesmí trpět strachem ze zvířat. Takový klient by musel být z terapie vyřazen (13).

Při kontaktu zvířete s klientem by měl být přítomen personál, neboť ten zná nejlépe specifika jednotlivých klientů (28). Další podstatnou podmínkou úspěšné terapie je její pravidelnost (11).

1.7.4. Podmínky ze strany zařízení

Stejně jako bylo řečeno v podmínkách ze strany terapeuta, i v tomto případě platí uzavření smlouvy o provádění zooterapie mezi terapeutem a zařízením. S terapií musí souhlasit jak zařízení, tak klient, kterého se zooterapie týká. Další podstatnou podmínkou je součinnost personálu a terapeuta. Pro potřeby terapie by měl personál poskytnout terapeutovi informace o klientovi v rozsahu potřebném pro kvalitní výkon terapie. V souladu s tímto může být pak po terapeutovi požadován podpis „Prohlášení o mlčenlivosti“. Nedílnou součástí podmínek ze strany cílového zařízení jsou podmínky vstupu zvířete do zařízení. Obecně jsou tyto podmínky upraveny zákonem č. 258/2000

Sb. o ochraně veřejného zdraví. V kompetenci jednotlivých zařízení je pak možnost upravit tyto podmínky vázáné konkrétně na své zařízení (64).

1.8. Legislativa

V oblasti zákonodárství je prozatím mnoho trhlín. V České republice neexistuje platný právní předpis, který by upravoval problematiku léčebného využití zvířat. Příčinu můžeme nalézt již v totalitním režimu, kde legislativní předpisy zakazovaly vstup zvířat do veřejných prostor, stejně jako jejich využívání v léčebných nebo výchovných zařízeních. (37). Případné zařazení léčebného využití zvířat do systému zdravotní péče je též problematické. Zákon č. 20/1966 Sb. o péči o zdraví lidu definuje, co zdravotní péči zahrnuje. Z výčtu všech oblastí by v úvahu přicházelo zařazení do zdravotní výchovy obyvatelstva. Zákon však činnost dobrovolnických organizací, sdružení, zdravotnických zařízení či podnikatelů, kteří poskytují pomoc, podporu a upevňování zdraví, nepovažuje za zdravotní péči. Z toho pak vychází následná problematika financování (30). Přesto existují určité normy, upravující podmínky využití zooterapie.

První oblast se týká welfare, nebo-li pohody zvířat. Podstatou této oblasti je zajistit zvířeti odpovídající podmínky pro jejich spokojený život. Pro posuzování welfare zvířat se užívá systém Britské rady pro ochranu zvířat, který vešel ve známost jako „pět svobod“. Ty se týkají odstranění hladu, žízně a podvýživy, nepohody, příčin vzniku bolesti, zranění či nemoci, strachu, poslední svoboda pak představuje možnost projevit se normálním chováním a ochrana zvířat. (5).

Další oblast se týká ochrany zvířat. Ta se řídí zákonem 246/1992 Sb. na ochranu zvířat proti týrání v platném znění, včetně prováděcích vyhlášek. Ochrana je zaměřena na ošetřování, zdraví, výživu, hygienu, šlechtění, rozmnožování a celkové zacházení se zvířaty. Oblast ochrany se týká zvířat v hospodářských či zájmových chovech, dále v chovech volně žijících a pokusných zvířat. Hlavními vládními orgány a organizacemi zabývajícími se ochranou zvířat jsou Ministerstvo zemědělství a Ústřední komise pro ochranu zvířat. Dále se ochranou zvířat zabývají orgány veterinární správy, z nevládních organizací lze jmenovat Nadaci na ochranu zvířat (60).

Vstup zvířat do prostor, kde je zooterapie praktikována a nároky na hygienu, jsou

řešeny zákonem 258/2000 Sb. o ochraně veřejného zdraví a o změně některých souvisejících zákonů, dále pak vyhláškou č. 137/2004 Sb. o hygienických požadavcích na stravovací služby a o zásadách osobní a provozní hygieny při činnostech epidemiologicky závažných (60). V praxi to probíhá tak, že vstup zvířete do zařízení je upraven provozními řády jednotlivých zařízení. Je tedy na vůli vedení těchto zařízení, zda vstup zvířete, a tím pádem i možnost praktikování zooterapie, dovolí (64).

Co se týká zdraví zvířat a veterinární péče o ně, je tato oblast vymezena zákonem 166/1999 Sb. o veterinární péči a o změně některých souvisejících zákonů v platném znění, včetně provádějících vyhlášek (60).

Určité legislativní úspěchy lze pozorovat v oblasti canisterapie. V roce 2007 ministerstvo zdravotnictví vzalo na vědomí činnosti canisterapeutických organizací a canisterapii začalo vnímat jako součást podpůrné rehabilitace (35).

V současné době je v jednání poslanecké sněmovny návrh zákona, který by právně ukotvil pojem asistenčního psa a vymezení cílové skupiny uživatelů a další podmínky výcviku (18).

Předpokládaným směrem, kterým by se zooterapie mohla ubírat, je využití v rámci zákona 108/2006Sb. o sociálních službách, kde přichází v úvahu využití v oblasti sociální prevence. Již fungující je také využití zooterapie v rámci dobrovolnické služby, která je upravena zákonem č. 198/2002 Sb. o dobrovolnické službě. Dle tohoto zákona může být zooterapie provozována pod záštitou dobrovolnických center a organizací, která celou tuto činnost koordinují. V rámci canisterapie tvoří canisterapeutický tým dobrovolník se svým psem (13).

1.9. Systém škol a školských zařízení

Základní školství

Oblast školství je řešena školským zákonem č. 561/2004 Sb. Dle tohoto zákona je vzdělávací soustava tvořena školami a školskými zařízeními (73).

Školy: uskutečňují vzdělávání dle vzdělávacích programů.

- *Mateřské školy*: poskytují předškolní vzdělávání dětem zpravidla od tří do šesti let dítěte.

- *Základní školy*: určeny pro zdravé děti, někteří žáci se speciálními vzdělávacími potřebami jsou do běžných škol integrováni.
- *Střední školy* (gymnázium, střední odborná škola, střední odborné učiliště).
- *Konzervatoře, vyšší odborné školy, základní umělecké školy, jazykové školy s právem státní jazykové zkoušky (73)*.

Školská zařízení: uskutečňují vzdělávání dle školního vzdělávacího programu. Tato zařízení poskytují takové služby a vzdělávání, které souvisí se vzděláváním ve školách. Dále zajišťují školské služby (73).

- *Zařízení pro další vzdělávání pracovníků*
- *Zařízení pro zájmové a další vzdělávání*
- *Účelová zařízení*
- *Výchovná a ubytovací zařízení, zařízení školního stravování*
- *Poradenská zařízení*: do těchto zařízení spadají pedagogicko-psychologické poradny a speciálně pedagogická centra (73). Pro potřeby využití zooterapie jsou využívány služby speciálně pedagogického centra. To se specializuje na komplexní péči o klienty s jedním určitým druhem postižení. Provádí diagnostiku klienta, pracuje s žákem, poskytuje sociálně právní poradenství, krizovou intervenci, atd. (62).
- *Zařízení pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy, preventivně výchovná péče*: do této složky spadají týdenní stacionáře a domovy pro osoby se zdravotním postižením s celoročním provozem, dětské domovy, dětské domovy se školou, výchovné ústavy a psychiatrické léčebny pro děti (73).

Speciální školství

Speciální školství je určeno pro děti, žáky a studenty se speciálními vzdělávacími potřebami. Do této definice patří *zdravotně postižení* (mentální, tělesné, sluchové, zrakové postižení, vady řeči, vývojové poruchy učení nebo chování, autismus, kombinované postižení), *zdravotně znevýhodnění* (zdravotní oslabení, dlouhodobá nemoc) a *sociálně znevýhodnění* (špatné rodinné prostředí, ústavní nebo ochranná

výchova) (48). O zařazení takového žáka do některé formy speciálního vzdělávání je rozhodováno na základě doporučení školského poradenského zařízení (72). Možnosti vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami jsou následující.

- *Běžné školství*: žáci se speciálními vzdělávacími potřebami mohou být integrováni do běžné školy, a to formou individuální (zařazení žáka do běžné třídy) nebo skupinovou (zřízení speciální třídy pro žáky se zdravotním postižením).
- *Mateřské školy pro zrakově postižené, sluchově postižené, tělesně postižené, hluchoslepé, mateřské školy logopedické, mateřské školy při zdravotnickém zařízení.*
- *Mateřské školy speciální*: mateřské školy pro děti se speciálními vzdělávacími potřebami.
- *Základní školy pro zrakově postižené, sluchově postižené, tělesně postižené, hluchoslepé, základní školy logopedické, základní škola pro žáky se specifickými poruchami učení a chování (72).*
- *Základní školy speciální*: jsou určeny pro žáky s nedostatky rozumového vývoje, kvůli kterým se nemohou vzdělávat v běžné ani praktické škole. V této škole je také zřízen přípravný stupeň. Ten je určen pro žáky, kteří byli dříve hodnoceni jako nevzdělavatelni. Jedná se především o žáky se středně těžkou, těžkou, popřípadě hlubokou mentální retardací a žáky s autismem (48).
- *Základní školy praktické*: určeny pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami, které vyplývají z lehké mozkové dysfunkce nebo jiné úrovně snížení rozumových schopností (62). Jedná se především o žáky s lehkou mentální retardací (48).
- *Střední odborné školy pro zrakově postižené, sluchově postižené, tělesně postižené.*
- *Střední odborná učiliště pro zrakově postižené, sluchově postižené, tělesně postižené.*
- *Odborná učiliště pro zrakově postižené, sluchově postižené, tělesně postižené (72).*

- *Odborná učiliště*: jsou určena pro absolventy základní školy praktické. Přípravují studenty na profesní uplatnění (62).
- *Gymnázia pro zrakově postižené, sluchově postižené, tělesně postižené*.
- *Konzervatoř pro zrakově postižené*.
- *Praktické školy pro zrakově postižené, sluchově postižené, tělesně postižené* (72).
- *Praktické školy*: vzdělává absolventy základní školy praktické nebo speciální, kteří ukončili povinnou školní ukázkou v nižším než devátém ročníku. Praktická škola je dvouletá nebo jednoletá (62).

1.10. Vliv zvířete na psychiku dítěte

Zkušenosti dětských psychologů dokazují kladný vliv přítomnosti zvířete na duševní vývoj dítěte, a to jak v přirozeném prostředí, tak ve škole. Prostřednictvím zvířete si dítě dokáže vštěpovat žádoucí postoje a potlačovat ty nežádoucí. Zvířata také pomáhají při léčbě některých duševních poruch či obtíží. To vše ovšem za předpokladu, že dítě má z přítomnosti zvířete radost (41).

Podle Eriksonovy teorie je první rok života dítěte charakterizován učením se důvěře, zakotvením v prostředí. To platí i ke vztahu ke zvířatům. Na konci tohoto období dítě dokáže rozeznat zvíře jako objekt, kterého se nemusí bát a který mu může přinášet libé pocity (57).

Přibližně do 3 let je doporučováno kontaktovat děti s nenáročnými zvířaty, kterým by dítě nemohlo svou neopatrnou manipulací ublížit. Dítě v tomto věku bere zvíře jako zdroj zajímavých podnětů, které ho stimulují a rozvíjí jeho intelektové schopnosti (41). Děti předškolního věku vnímají zvíře jako „živou hračku“, dokáží již odlišit živého tvora od toho „plyšového“ (41). Péči o náročnější zvíře zvládají jen s pomocí dospělého (57). V období školního věku jsou již děti zralé k určitým povinnostem, osamostatňují se, proto je již možné svěřit mu péči o náročnější zvíře (45). Děti se na zvířeti učí péči a ochraně o živého tvora, odpovědnosti a ohleduplnosti. Zvíře vyhledávají ke hře a mazlení (41). Zvíře pomáhá rozvíjet u dítěte rodičovské postoje (57). Od puberty dále přejímají děti postupně více odpovědnosti za zvíře, dokáží již pečovat o náročnější

zvířata. Z chlupaté hračky se stává přítel a společník (41). Zvíře může zastat i roli vychovatele tím, že na sebe nechá výchovně působit (57).

Podle vývojového hlediska byl sestaven žebříček zvířat, která jsou pro děti vhodná. Pro nejmladší děti jsou tak určeny akvarijní rybičky, pak želvy, hadi a obojživelníci. S narůstajícím věkem se hodí ptáci, ve starším věku už i kočky a psi, nakonec přichází kůň (41).

1.11. Oblasti využití zooterapie ve školských zařízeních

Vzhledem k tomu, že tato diplomová práce se zaměřuje především na praktické využití zooterapie ve školských zařízeních, zmiňuje autorka ostatní oblasti jen okrajově a obsáhleji se zaměřuje na oblast školských zařízení.

Zooterapie se často uplatňuje v zařízeních sociální péče. Ta spadají do systému sociálních služeb. Cílem jejich činnosti je zajištění a pomoc osobám při sebeobslužných činnostech a soběstačnosti (53). Zooterapie nachází své uplatnění především v pobytových zařízeních (týdenní stacionáře, domovy pro osoby s postižením, domovy pro seniory, atd.). Nejčastější metodou užití zooterapie dle zvířecího druhu je canisterapie, a to formou návštěvního programu. Není pak výjimkou, že zařízení sociální péče pak pořídí do zařízení vlastní zvíře, které zde žije natrvalo. Pozitiva zooterapie u seniorů jsou především v tom, že klienti navazují nové vztahy a kontakty, jsou aktivizováni k činnosti a tím nenásilným způsobem vytrhováni z každodenního stereotypu. Přítomnost zvířete rozvíjí momentální i pozdější komunikaci mezi klienty (53). V případě canisterapie přítomnost psa pomáhá v rozvoji paměti, zlepšování jemné a hrubé motoriky. Dále klienta motivuje k aktivitě (procházky) a rehabilitaci. V neposlední řadě pak dokáže nahradit nedostatek fyzických i emočních kontaktů, kterých bývá v ústavních zařízeních tohoto typu bohužel značný nedostatek (11).

Další oblastí využití zooterapie jsou zdravotnická zařízení. Mezi zdravotnická zařízení řadíme nemocnice, léčebny dlouhodobě nemocných, psychiatrické léčebny, oddělení onkologie či oddělení léčebné rehabilitace. Zooterapie v takových zařízeních je poměrně náročná, neboť do terapie vstupuje mnoho rušivých vlivů spojených s charakterem zařízení (67).

Pobyt v nemocničním zařízení je pro každého člověka nepříjemnou a stresující

záležitostí. Proto se objevují snahy, jak tento pobyt pacientům ulehčit a zpříjemnit. Jednou z těchto metod je právě oblast zooterapie. Především formou návštěvního programu již mnoho nemocnic přistoupilo na vstup zvířat do těchto prostor a jejich práci s pacienty.

Na dětském onkologickém oddělení Fakultní nemocnice v Motole existuje dobrovolnický program zaměřený na zabavení a odreagování Pacienta. Děti prokazují lepší snášenlivost léčebných a diagnostických výkonů. Zároveň si prostřednictvím metody AAA procvičují motoriku a rehabilitují se (6).

Poměrně novým trendem v zooterapii je využití zooterapie ve školských zařízeních. Jak již bylo řečeno v předcházejících kapitolách, zooterapie ve školských zařízeních je prováděna v rámci metody AAE, která využívá pozitivní působení zvířat na proces výchovy a vzdělávání (16).

Na 9. mezinárodní konferenci IAHAIO v Rio De Janeiro v roce 2001 byla přednesena potřeba začleňovat zvířata do systému školských zařízení, neboť byl spolehlivě prokázán jejich příznivý vliv na sociální vztahy a učení dětí a mládeže. Byla přijata rezoluce, která doporučuje zařazení programů zaměřených na zájmová zvířata. Kontakt se zvířaty by měl dle této rezoluce probíhat následujícími způsoby:

- zvířata budou chována v prostorách školy
- zvířata budou do školy přiváděna učitelem
- zvířata budou do školy přicházet v rámci návštěvního programu
- zvířata budou doprovázet dítě vyžadující zvláštní péči

Tyto aktivity mohou probíhat za předpokladu, že jsou zvířata bezpečná a zdravá, připravená na specifika školního prostředí a vždy pod dohledem zkušené dospělé osoby. Stejně tak musí být brány ohledy na bezpečnost a zdraví dětí. Děti, rodiče i vedení školy musí se zařazením zvířat do školních osnov samozřejmě souhlasit. V neposlední řadě pak musí být vymezeny cíle, s kterými je zvíře do učebních osnov zařazeno (23).

1.11.1. Zdravé děti

Využití zooterapie v kolektivu zdravých dětí se děje především interaktivního způsobu výuky. Zvíře zde slouží jako názorná pomůcka, dále děti učí kladnému vztahu

ke zvířatům i k přírodě jako takové (16). Především prostřednictvím her se zvířaty se děti učí přebírání zodpovědnosti. Jsou nuceni vyvíjet určitou aktivitu a rozšiřovat si své kompetence. Děti pracují se svým úspěchem i neúspěchem, učí se ovládat své emoce a odbourávat předsudky. Musí se mezi sebou dohodnout na svých rolích (krmení zvířete apod.), čímž se učí nejen vzájemné komunikaci, ale i toleranci a trpělivosti (71).

Dle rezoluce organizace IAHAIO se zooterapie ve školských zařízeních uskutečňuje nejčastěji v rámci rezidentního programu. Jedná se o různé zookroužky v rámci školy, kdy se děti starají o zvířata, která jsou trvalými obyvateli školy. Dále se může jednat o formu návštěvního programu (23).

V předškolním věku se dítě socializuje, setkává se s vrstevníky, musí respektovat cizí autoritu. Tyto aspekty mohou mít u dítěte za následek snížené sebevědomí, emoční nestabilitu. Děti mohou být mezi sebou někdy kruté, co se týče sociálního statutu jejich rodin a dětí samotných. To může vyvolávat prvky šikany. Při použití zooterapie však zvíře tyto aspekty nerozlišuje, oceňuje každé dítě a tím pádem dává vyniknout i submisivním dětem. Kontakt dětí se zvířetem rozvíjí komunikaci, slovní zásobu, emoce a empatii (54).

Skupina vídeňských klinických psychologů uskutečnila výzkum zaměřený na skupinový výcvik prostřednictvím zvířat v oblasti emočního a sociálního chování, vzájemných vztahů a pracovního tempa. Cílovou skupinu tvořily děti na 1. stupni a adolescenti. Výzkum potvrdil kladný vliv zvířat na chování zkoumaného vzorku. Zkoumané vzorky potvrdily zlepšení v oblasti regulace emocí, empatie, došlo k snížení agresivity, když byl pes ve třídě (66).

Jiný výzkum proběhl v německé mateřské škole, která ve svých prostorách chová drůbež, krávy a ostatní domácí zvířata. Metodou rozboru videozáznamu a Rorschachova testu byly posuzovány sociální kompetence dětí a jejich vztah k sobě samým. Výsledky prokázaly vyšší sociální kompetence u dětí, které navštěvují školku se zvířaty, než u dětí, které chodí do běžné mateřské školy (19).

V letech 2004–2008 byl na náhodně vybraných školských zařízeních v České republice uskutečněn výzkum zaměřený na využití exotických zvířat a přístup školy, dětí i rodičů k chovu zvířat ve škole. Výsledky poukázaly na pozitivní fyzický,

psychický i sociální vliv přítomnosti zvířat na děti. Chov zvířat ve škole dle tohoto výzkumu zlepšuje pozornost dětí, snižuje u nich hyperaktivitu a stres. V dětském kolektivu dochází k upevnění vztahů a zlepšení vzájemné komunikace (24).

Kromě využití zooterapie u dětí ve školách se také pracuje s dětmi umístěnými v ústavních zařízeních. Z hlediska využití canisterapie je tato metoda poměrně náročná. Ústavní zařízení pro děti mají velké množství dětí, navíc v různém věku. V úvahu proto přichází především jednorázové aktivity pro celou skupinu, popřípadě individuálně. Děti vždy vítají nové kontakty z vnějšího okolí. Kontakt se zvířaty u nich navozuje aktivitu, komunikaci. Pomáhá jim rozvíjet své schopnosti a dovednosti a tím i zvyšuje jejich sebedůvěru. Dle možností zařízení a schopnosti dětí je pak vhodné zařadit zvíře do terapie v rámci rezidentního programu (56).

1.11.2. Poruchy pozornosti

Příčinou poruch pozornosti bývá často ADHD (Attention Deficit Hyperactivity Disorder). Jde o vývojovou poruchu, která se projevuje nepozorností, hyperaktivitou a impulzivním chováním. Příčinu můžeme nalézt v genetické dispozici, některé teorie vidí vznik ADHD ve způsobu výchovy (74).

Eisertová popisuje, že při využití canisterapie u těchto klientů dochází ke zklidnění a zlepšení koncentrace k určité aktivitě (12). Zkušenosti rakouských kolegů popisují vliv přítomnosti zvířete na zvýšení sebedůvěry dětí. Úspěšnost spočívá v tom, že děti při kontaktu se psem získávají pocit uznání a pozornosti, který většinou při komunikaci s okolím postrádají. Bylo prokázáno, že děti lépe snášejí školní zátěž, když mají pocit, že jsou brány jak osobnost a akceptovány svým okolím. Tyto pocity jim dodává právě kontakt se zvířetem (71).

Profesor Odendaal ve své knize popisuje několikaletý výzkum, který měřil účinky asistované zooterapie na děti s poruchami pozornosti a chování. První výzkumný vzorek tvořily děti, které měly do svých osnov zařazeny 4 hodiny týdně, během nichž se učily pečovat o různá zvířata. Tato zvířata a péči o ně pak prezentovaly v nemocnicích a pečovatelských zařízeních. Druhý výzkumný vzorek zvířata ve třídě neměl. Po tříměsíčním pozorování interakcí mezi dětmi a zvířaty byl potvrzen ústup negativních symptomů, zatímco ve třídě bez přítomnosti zvířat byl zaznamenán vzestup agresivního

chování (47).

Děti s poruchou hyperaktivity mají větší problémy s agresivitou a interpersonální komunikací. V Americe se osvědčily návštěvy zoologických zahrad s těmito dětmi. Děti pocítily, že zoo je jakousi uzavřenou komunitou, kde je každý člověk i zvíře osobností a váženým objektem. Musí se zde udržovat určitá pravidla, aby nebyl ohrožen jak člověk, tak zvíře. Děti s poruchou hyperaktivity v běžném životě selhávají. Prostředí zoo se pro děti stalo zdrojem příjemného prostředí, podpory, dovedností. Vzhledem k tomu, že děti s poruchou hyperaktivity mívají sníženou schopnost abstraktního učení, umožňuje jim přímý vizuální a někdy i haptický kontakt se zvířetem lépe porozumět okolnímu prostředí (29).

1.11.3. Poruchy zraku

Postižení zraku znamená pro člověka omezení přijímat informace, neboť se udává, že nejvíce informací je člověku zprostředkováno právě prostřednictvím zraku. Zrakové vady mohou vzniknout z prenatálních, perinatálních i postnatálních příčin. Naproti tomu stojí vady získané v průběhu života, především v důsledku různých onemocnění a úrazů. Dle Pipekové je právě doba vzniku postižení důležitým faktorem. S vrozenou vadou se klient vyrovnává lépe, zatímco později získaná vada působí jako trauma. Na druhou stranu získané vady více zatěžují psychický vývoj postižené osoby (48).

Využití zvířete u zrakově postižených se děje především prostřednictvím asistenčního psa. Ten je vycvičený pro potřeby zrakově postiženého klienta a dokáže mu zčásti nahradit některé podněty z okolí. Zároveň podporuje soběstačnost klienta a usnadňuje integraci do společnosti (38).

Zahraniční zkušenosti popisují využití psa na letním táboře pro nevidomé děti. Děti samy udávaly, že se psem se cítí více samostatně a jistější v pohybu. Pes není náladový, je vždy připraven a naladěný ke hře. Pes nepozná, že je člověk slepý (22).

1.11.4. Poruchy sluchu

Sluchové postižení představuje narušení vztahů sluchově postižené osoby s okolním prostředím a omezení možností komunikace. Sluchové vady mohou být

vrozené nebo získané. Vrozené vady mohou být geneticky podmíněny, dále se jedná o prenatální a perinatální vznik. Vady získané jsou způsobeny různými onemocněními či úrazy, nebo v důsledku dlouhodobé hlukové zátěže. Stupně sluchového postižení se obecně dělí na ohluchlost, nedoslýchavost a hluchotu (48).

Děti se sluchovým postižením jsou často pasivní a odmítají kontakt s okolím. Zvíře působí jako aktivizační prvek, zaujme pozornost dítěte. Dále stimuluje slovní projev dítěte, neboť to je nuceno si zvíře k sobě přivolat. Při využití canisterapie dítě napodobuje krátký a dlouhý dech psa, čímž se učí správně dýchat. Při štěkotu psa se zase vytváří vibrace, které je dítě schopno odhmatat. To má význam pro vyvozování hlasu při logopedii. Kontakt se zvířetem také rozšiřuje slovní zásobu, když se dítě učí novým slovům týkajícím se péče o zvíře apod. (52).

V polské mateřské škole pro neslyšící byla zahájena canisterapeutická sezení. Během nich byl prokázán pozitivní vliv přítomnosti zvířat na chování i učení dětí. Bylo pozorováno zlepšení v chování dětí, které byly dříve úzkostné a neaktivní. Došlo ke zlepšení vzájemné komunikace. Psi byli přítomni také během logoterapeutických hodin, během nichž se děti snáze učily a byly méně neklidné (43).

1.11.5. Poruchy řeči

Průvodním jevem u poruch řeči je narušená komunikační schopnost. Nedostatky v této oblasti mohou být způsobeny nevyzrálostí centrální nervové soustavy, neobratností mluvních orgánů, ale i smyslovou poruchou či orgánovým poškozením apod. Příčiny vzniku poruch řeči hledáme v rovině prenatální, perinatální i postnatální (48).

Děti se zpožděným vývojem řeči nebo jinými vadami řeči mohou mít někdy problémy jasně a srozumitelně se vyjádřit nebo porozumět mluvenému slovu. Z důvodu těchto nedostatků mohou vzniknout mnohá nedorozumění, která mohou mít za následek různé konflikty či dokonce poruchy chování (68).

Využití psa umožňuje dětem naučit se neslovní znaky, díky kterým psovi porozumí. Děti si rozšiřují slovní zásobu, pomáhají při nácviu správné výslovnosti a při poruchách plynulosti řeči (11). Využití zvířat v logopedických třídách prokázalo pozitivní výsledky oblasti řečových dovedností. Dále došlo k posílení kladných vlastností dětí, úzkostlivé děti získaly sebedůvěru a žáci s nápadným chováním se

uklidnili a uvolnili (71).

1.11.6. Tělesná postižení

Tělesné postižení představuje dočasné nebo trvalé postižení nervového systému, pohybového a nosného aparátu. Má za následek omezení motorických možností člověka (25). Tělesné postižení může být získané nebo vrozené. Rozlišuje se podle stupně postižení a dále podle postižené části na obrny, deformace, malformace a amputace (48).

Nejčastějším tělesným postižením je dětská mozková obrna (dále DMO). Jde o postižení vzniklé v důsledku poškození mozku. Způsobuje handicap v oblasti motorické, mentální či smyslové (25). Ten se projevuje sníženým intelektem, poruchami řeči, poruchami chování, epilepsií, někdy se přidružují poruchy zraku a sluchu (48).

V rámci využití zooterapie u klientů s DMO se nejčastěji využívá canisterapie. Pes je pozitivním motivátorem k pohybovým aktivitám. Někdy je i přímo stěžejním prvkem v rehabilitačním procesu. To se děje především prostřednictvím techniky polohování, která uvolňuje spasticitu těla. Prostřednictvím her se psem se klient učí orientaci v prostoru, zapojuje svaly do pohybu. Kromě rehabilitačního působení zvíře zlepšuje komunikaci klienta s okolím a tím odbourává jeho izolaci, poskytuje pocit bezpečí. Prostřednictvím hiporehabilitace dochází k sociálnímu zařazování klienta do společnosti a zvyšování jeho sebevědomí a sebedůvěry. Klient jezdí na koni, to je činnost, kterou neumí každý člověk (11).

Do oblasti obrn dále patří např. traumatické obrny, vzniklé v důsledku úrazu, kdy dojde k poškození mozku (48). Mezi obrny míchy patří poranění páteře a míchy v důsledku úrazu. Při poškození míchy může dojít ke vzniku roztroušené sklerózy (25). I zde nachází zooterapie své uplatnění. U těchto klientů se zvířata využívají ke zmírňování křečů, zpevnění a posílení svalů, zlepšení koordinace, v neposlední řadě pak zvíře působí jako psychická podpora (11).

Do oblasti deformací řadíme tělesná postižení vzniklá v důsledku nesprávného držení těla (skolióza, kyfóza, lordóza, plochá noha,...). Dále sem patří postižení např. kyčelního kloubu (48). V této oblasti je ideální využití hiporehabilitace, kdy se klient

prostřednictvím sedu v koňském hřbetu učí správným pohybovým vzorcům (40).

Malformace představují patologické nevyvinutí některých částí těla, nejčastěji končetin. Naproti tomu amputace představují chybění části končetiny, a to v důsledku úrazů či různých onemocnění (48).

1.11.7. Mentální postižení

Osoby s mentálním postižením zaostávají ve vývoji rozumových a psychických vlastností, dochází u nich k poruchám adaptačního chování. Příčinou mentálního postižení je organické poškození mozku (62).

Zooterapie u těchto klientů je nejčastěji provozována v ústavech sociální péče a týdenních stacionářích. V případě canisterapie je tato terapie zařazována do individuálního plánu klienta, vždy se však vychází z jeho schopností a dovedností a z hloubky jeho postižení. Je zde důležitá zejména spolupráce s personálem (63). Kromě canisterapie, která se uskutečňuje zejména formou návštěvního programu, jsou v těchto zařízeních často zvířata chována v rámci rezidentní formy. Klienti se učí o zvíře pečovat a získávají tak pocit zodpovědnosti.

Zooterapie dodává klientovi pocit smysluplně stráveného času i prožitek radosti a emocí, rozvíjí myšlení, paměť, samostatnost. Stimuluje psychomotorický vývoj klienta (63). Při použití psa pomáhá při nácviku sebeobslužných činností, zvyšuje dobu koncentrace, rozvíjí slovní zásobu, zvyšuje sebejistotu (11).

1.11.8. Další oblasti

Autismus

Autismus je takové postižení, které se projevuje narušením komunikace, sociálního chování a vnímání. Autistický klient je neschopný vzájemné společenské interakce, nekomunikuje s okolím, a pokud ano, není schopný dialogu. Uzavírá se do sebe, nezajímá se o okolí, projevuje se stereotypním chováním (48).

Vzhledem k tomu, že autistický klient je vždy jedinečný a projevuje se specifickým způsobem, vyžaduje zooterapeutický tým vysoké nároky z hlediska zkušenosti. Pro úspěšnou terapii je vhodné přizpůsobit prostor tak, aby byl pro klienta jistotou i bezpečím, a aby byl izolován od okolí a tudíž bez rušivých vlivů. Pro klienta je též

výhodou strukturace jednotlivých činností v průběhu terapie. Klient je dobře motivován konkrétní materiální odměnou, vhodná je i aktivizace prostřednictvím napodobování (55). Zooterapie přispívá k duševní rovnováze a k zmírnění projevů autismu (11).

Epilepsie

Epilepsie je onemocnění projevující se záchvaty, při kterých dochází k poruchám vědomí, změnám motoriky, senzitivním a vegetativním příznakům, psychickým projevům a automatismům. Vznik epilepsie je podmíněn vnitřními nebo vnějšími faktory. (48).

Zkušenosti Eisertové ukazují, že přítomnost zvířete u těchto klientů uklidňuje, rehabilituje, působí jako pomocník a kamarád při hrách (11).

2. CÍLE PRÁCE A HYPOTÉZY

Cílem této diplomové práce je zmapovat způsoby využití zooterapie ve školských zařízeních v rámci českobudějovického regionu.

Na základě zjištěných výsledků pak budou stanoveny hypotézy.

Výstupem této práce bude vytvoření zdroje informací pro odborníky zoterapeuty i laickou veřejnost, sestavení rejstříku způsobů využití zooterapie ve školských zařízeních a zjištění, v kterých oblastech je využití zooterapie nejčastější.

3. METODIKA

3.1. Použitá metoda výzkumu

Pro tento výzkum byla zvolena metoda kvalitativního výzkumu, který popisuje problém, zjišťuje informace o malém počtu respondentů a z těchto informací pak formuluje hypotézu. Získaná data nelze zobecnit (32). K dosažení cíle práce byly použity následující metody a techniky sběru dat:

- metoda zúčastněného pozorování
- metoda dotazování technikou polostandardizovaného rozhovoru
- metoda analýzy dokumentů technikou obsahové analýzy dat
- metoda fotodokumentace

V první fázi byl proveden pilotní výzkum, který měl za úkol vyhledat školská zařízení, která zooterapii v nějaké formě praktikují. Přestože v teoretické části je uvedeno rozlišení mezi pojmy škola a školské zařízení, pro potřeby tohoto výzkumu je pojem školské zařízení použit obecně. Do výzkumu byly tedy vybírány jak školy, tak školská zařízení.

Pilotní výzkum byl proveden prostřednictvím studia internetových stran školských zařízení na území města České Budějovice, která uváděla, že ve svém programu mají zavedenou zooterapii. Dále byla jednotlivá zařízení kontaktována emailem. Získané informace byly potvrzeny či doplněny ve spolupráci s občanským sdružením Hafík, informacemi od dobrovolníků z canisterapeutického centra a informacemi od občanského sdružení Koniček.

Na základě elektronické komunikace byly se zařízeními, která se výzkumu účastnila, domluveny návštěvy, při kterých byla získávána data pro tuto diplomovou práci.

3.2. Charakteristika výzkumného souboru

Výzkumný soubor byl tvořen školskými zařízeními v rámci českobudějovického regionu, která využívají zooterapii.

Prvním kritériem výběru bylo provozování zooterapie, druhým kritériem byl statut školy nebo školského zařízení. Pilotním výzkumem byla vybrána následující školská

zařízení.

- Mateřská škola pro sluchově postižené, České Budějovice, Riegrova
- Speciálně pedagogické centrum pro sluchově postižené, České Budějovice, Riegrova
- Dětský diagnostický ústav, dětský domov, středisko výchovné péče, základní škola a školní jídelna, Homole, pracoviště Dětský domov se školou Šindlový Dvory
- Dětský stacionář Světluška, o.p.s., České Budějovice
- Mateřská škola, Základní škola a Praktická škola při centru ARPIDA, o.p.s.
- Mateřská škola, Základní škola a Praktická škola České Budějovice, Štítného, odloučené pracoviště Husova
- Církevní mateřská škola, České Budějovice, Lipenská
- Dětský diagnostický ústav, dětský domov, středisko výchovné péče, základní škola a školní jídelna, Homole, pracoviště Středisko výchovné péče, České Budějovice, Dukelská
- Mateřská škola, Základní škola a Praktická škola Trhové Sviny, České Budějovice, pracoviště Dlouhá

Výzkum probíhal v prostorách zařízení nebo v prostorách občanských sdružení, která zooterapii poskytují. Zúčastněné pozorování a fotodokumentace probíhali během individuální nebo skupinové zoterapie, polostandardizovaný rozhovor byl veden odděleně. Respondenty byly zaměstnanci z každého zařízení, doplňující informace byly získány od zaměstnanců organizací, které zooterapii poskytují.

Sběr dat probíhal v období 16. 3. 2009 – 30. 4. 2009

Polostandardizovaný rozhovor byl tvořen těmito otázkami:

- 1) Koho jste kontaktovali při zájmu o zooterapii?
- 2) Jaká zvířata pro zooterapii využíváte?
- 3) Jakou formou a metodou je zoterapie realizována?
- 4) V jakém počtu klientů zooterapii provádíte?
- 5) Jaké klienty nejčastěji pro zooterapii vybíráte?

- 6) Kdo ve vašem zařízení zooterapii provádí, kdo se účastní?
- 7) Jak často je u vás zooterapie prováděna?
- 8) Kdo provozování zooterapie financuje?
- 9) Jaká je informovanost vašeho zařízení o zooterapii?
- 10) Jak vaše zařízení řeší legislativní stránku praktikování zooterapie?

4. VÝSLEDKY

Mateřská škola pro sluchově postižené, České Budějovice, Riegrova

Rozhovor, Fotodokumentace

Mateřská škola při speciálních školách pro sluchově postižené svou péči směřuje k dětem se sluchovým postižením a komunikačními problémy. Program činností odpovídá programu běžných mateřských škol. Dětem jsou nabízeny aktivity a hry rozvíjející poznání okolního světa a vztahů v něm, myšlení, představivost, diferenciatní schopnosti (zrakové, sluchové, hmatové, čichové i chuťové), tréninky všech motorických oblastí.

Toto zařízení využívá v rámci zooterapie psy a koně. Canisterapie je zde praktikována ve spolupráci s Výcvikovým canisterapeutickým sdružením Hafík, o.s. (dále jen Hafík). Spolupráce byla navázána na základě již dřívější spolupráce Hafíka s dětským domovem, který je součástí systému škol, do kterého zapadá právě i tato mateřská škola. V současnosti canisterapie probíhá za účasti dvou psů (bernský salašnický pes, border kolie), kteří jsou momentálně v přípravě na canisterapeutické zkoušky. Hiporehabilitace je realizována ve spolupráci s Centrem pro rehabilitaci osob se zdravotním postižením Arpida, o.s. (dále jen Arpida).

Canisterapie je realizována v rámci metody Animal Assisted Activities (dále jen AAA). Využívána je forma návštěvního programu, kdy pes dochází do zařízení. V rámci hiporehabilitace se jedná o stimulační jízdy v rámci metody léčebně pedagogicko-psychologického ježdění (dále jen LPPJ). Jedná se též o formu návštěvního programu, kdy děti docházejí do Arpidy.

Canisterapie probíhá individuálně nebo skupinově, přičemž ve skupině bývá maximálně 5 klientů. LPPJ probíhá skupinovou formou.

V rámci mateřské školy jsou pro canisterapii indikovány děti se sluchovým a logopedickým postižením, přidruženou vadou je také porucha pozornosti a mentální retardace. Podmínkou výběru dítěte do terapie je souhlas rodičů a samozřejmě dětí, které se nesmí kontaktu se psem bát.

Canisterapii v mateřské škole provádí canisterapeutka se zkouškami složenými u

Hafíka. Tato canisterapeutka je zároveň zaměstnancem školy. Při činnostech je vždy účasten dobrovolník, dále pak personál školy. Terapie probíhá jednou týdně v rámci 1,5 hodiny. Léčebně pedagogicko-psychologické ježdění provádí hipolog (cvičitel koní), dobrovolníci, dále se účastní personál školy.

Co se týče úhrady canisterapie, je tato bezplatná. Canisterapeutka totiž patří pod občanské sdružení Hafík, které canisterapii provádí v rámci dobrovolnické služby, a tudíž bezúplatně. Jízdy na koni jsou financovány z rozpočtu zařízení.

Informovanost v zařízení zajišťuje právě canisterapeutka, která je zároveň zaměstnancem zařízení. Ta je v oblasti canisterapie patřičně vzdělána. Informace předává ostatním zaměstnancům formou informačních nástěnek, případné dotazy zodpoví. Je tedy na dobrovolnosti zaměstnanců, zda se o zooterapii budou nějak zajímat. Informace o hiporehabilitaci získávají zaměstnanci prostřednictvím kolegů, kteří se aktivity účastní.

Otázka vstupu zvířete do zařízení je z hlediska legislativy ošetřena smlouvou sepsanou mezi zařízením a vysílající organizací. Smlouva obsahuje práva a povinnosti obou stran. Dle této smlouvy je přijímací organizace dle svých možností oprávněna hradit některé zvýšené náklady vysílající organizace (cestovné, příspěvek na výživu a péči o psa). Smlouva dále stanovuje intervaly návštěv, vymezené prostory, formu terapie, kontaktní osoby. Zakazuje vstup psa do zařízení při nemoci či nevhodných stavech (březost, hárání feny, nemoci). Vymezuje odpovědnost psovoda za svého psa, povinnost mlčenlivosti, práva vysílající organizace na pořizování záznamů. Z hlediska zařazení klientů do canisterapie je nutný souhlas zákonných zástupců u osob mladších 18 let. Také je zde definována povinnost zaměstnanců spolupracovat s canisterapeutickým týmem, sestavovat individuální cíle, vybírat vhodné klienty, plánovat program.

Pozorování

Po příchodu psů do herny děti zbystrily pozornost, začaly radostně běhat po třídě a vykřikovat. Při náhodném kontaktu se psem ostýchavě uhýbaly, jako by se psa bály. Zároveň ale kontakt samy vyhledávaly a psy pokoušely.

Canisterapie proběhla individuálně i skupinově. Individuální canisterapie byla

praktikována s dítětem s logopedickou vadou. Pes sloužil jako pomůcka k procvičování barev, počtů, pojmů částí těla. Poté canisterapeutka postupně předkládala pomůcky pro psy a dítě je pojmenovalo. V rámci procvičování jemné motoriky dítě psa česalo. Při této aktivitě se dítě uklidnilo. Dále byly nacvičovány povely pro psy. Dítě projevovalo radost, že pes na jeho povel reaguje. Poté dítě schovalo po prostoru míčky a pes je pak hledal. Následně se role obrátily. Nakonec bylo nacvičováno nasazování náhubku, obojku a vodítka.

Skupinová canisterapie proběhla se 4 dětmi se sluchovým postižením. Nejprve děti navázaly kontakt se zvířetem, připomněly si jména psů. Canisterapeutka vždy dala psovi povel a děti ho napodobovaly. Poté děti udělaly ve stoji rozkročmo tunel a pes jim podlézal pod nohama. Při této aktivitě se děti zprvu bály, že je pes porazí, po následné zkušenosti měly z aktivity radost. Postupně děti pejsky učesaly. V odpočinkové fázi děti stříhaly pohledy s obrázky pejsků a jednotlivé dílky pak lepily na papír. Na závěr děti malovaly obrázek na téma zvířat.

SPC pro sluchově postižené při MŠ, ZŠ a SŠ pro sluchově postižené, České Budějovice, Riegrova

Rozhovor, Fotodokumentace

Speciálně pedagogické centrum je školské poradenské zařízení, které poskytuje komplexní péči dětem se sluchovým a kombinovaným postižením a jejich rodičům. Poskytuje ranou péči, psychologickou diagnostiku a poradenství, ambulantní logopedickou a surdopedickou péči, různé druhy terapií, rehabilitační pobyty apod.

V současné době zařízení využívá formu canisterapie. Dříve zde byla využívána i hiporehabilitace, děti docházely za koňmi do Arpidy. Problém byl, že SPC je spádovým zařízením pro celý Jihočeský kraj a tudíž bylo mnohdy pro rodiče a jejich děti složité jezdit do Českých Budějovic. Kvůli malému zájmu byla tedy hiporehabilitace zrušena.

Canisterapie v současnosti probíhá za účasti dvou německých krátkosrstých ohařů. Je zde provozována na základě spolupráce s Hafíkem. SPC kontaktovalo Hafíka na základě zkušeností s provozováním canisterapie v dětském domově, který je součástí stejného zařízení jak SPC.

Canisterapie je zde realizována metodou Animal Assisted Therapy (dále jen AAT) a formou návštěvního programu. Cílem AAT je rozvoj komunikace, slovní zásoby, samostatnosti, reedukace sluchu, budování kladného přístupu k živému tvorovi. Cíle jsou stanoveny vždy individuálně a jejich plánování vychází z komunikace a doporučení personálu SPC.

Canisterapie probíhá individuálně, dle stanoveného individuálního plánu. Také probíhá skupinovou formou, přičemž skupina je maximálně o 4 členech.

Vzhledem k tomu, že jde o SPC pro sluchově postižené, jsou klienty pro canisterapii v první řadě děti se sluchovým postižením. Jsou vybírány také děti s přidruženým postižením-logopedické vady, poruchy pozornosti, mentální retardace. Děti jsou do canisterapie zařazeny na základě souhlasu rodičů i dětí samotných.

Kromě canisterapeutického týmu, který má složen řádné canisterapeutické zkoušky, se terapie účastní také dobrovolník, personál, rodiče.

Canisterapie je prováděna jednou za 14 dní v průběhu 1 hodiny.

Canisterapeutka je členkou Hafíka a tudíž canisterapii provozuje jak dobrovolnickou službu, tedy bezúplatně. Od vysílající organizace dostává příspěvky na dopravu, slovně je s rodiči dětí smlouvena na symbolickém příspěvku na piškoty pro psa.

Co se týče informovanosti zaměstnanců o zooterapii, projevíli zaměstnanci zájem o informace. Dle potřeby jim canisterapeutka zprostředkovává krátké informační schůzky, personál se účastní terapie.

Co se týče legislativního ošetření, má zařízení s Hafíkem sepsanou řádnou smlouvu. Ta obsahuje základní práva a povinnosti, včetně prohlášení o mlčenlivosti, souhlas s dokumentací i vstupu zvířete do prostor školy.

Pozorování, Obsahová analýza dat

Na individuální canisterapii přišla sedmiletá klientka se sluchovým postižením, která má aplikovaný kochleární implantát. Dívka se terapie účastní již delší dobu, v současnosti přišla po delší odmlce. Terapie se účastnila také její matka. Canisterapie proběhla v rehabilitační tělocvičně.

Po příchodu do místnosti dívka ostýchavě uhýbala před doteky psů, byl evidentní, že si

již odvykla kontaktu s nimi. Přestože dříve prý nebyla schopna komunikovat před cizími lidmi, na mou přítomnost ve třídě nijak negativně nereagovala.

Nejprve dívka navazovala se psy kontakt, canisterapeutka se jí ptala na jejich jména, barvy, dívka ukazovala jednotlivé části jejich těla. Poté procvičovali pojmy jednotlivých pomůcek pro psy. Dívka si připnula jednoho z psů na vodítko a probíhala s ním připravenou dráhou mezi židlemi. Dívka preferovala aktivitu s jedním psem, kterého znala z dřívějších terapií, bylo zjevné, že k němu má větší důvěru.

Následovala činnost na procvičování orientace v prostoru a pojmů („na židli, pod stůl, vedle boty,...“). Dle pokynů canisterapeutky dívka po prostoru schovala požadovaný počet piškotů, které pak psi hledali. Pak se role vyměnily, dívka dávala pokyny canisterapeutce a ta piškoty schovávala. Občas dívka neporozuměla zadání, v tu chvíli měla tendenci obracet pohled k matce a znakovou řečí se jí ptát na zadání úkolu.

Poté canisterapeutka připravila několik různobarevných kelímků. Dívka podle pokynů schovávala daný počet piškotů pod požadované barvy kelímků. Tím si procvičovala barvy a počty. Psi pak kelímky tlapkami obraceli a hledali piškoty. Bylo zřejmé, že tato zábavná forma dívce velmi usnadňuje způsob učení.

Na závěr dívka z pěnových písmenek skládala různá slova a na určená písmenka pokládala piškoty.

Dle obsahové analýzy dat byla dívka na počátku canisterapie velmi ostýchavá, při nepochopení úkolu se obracela na přítomnou matku nebo na tlumočníka, který byl na začátku přítomen. Bylo problematické komunikovat, neboť canisterapeutka neznala znakový jazyk, a tudíž většina komunikace probíhala zprostředkovaně. V porovnání s těmito údaji je dívka nyní samostatnější, rozšířila si slovní zásobu, začala komunikovat s okolím, ustoupily známky negativismu. Canisterapeutka se také naučila základy znakového jazyka, což usnadnilo komunikaci.

Dětský diagnostický ústav, dětský domov, středisko výchovné péče, základní škola a školní jídelna, Homole, pracoviště Dětský domov se školou Šindlový Dvory

Rozhovor, Fotodokumentace

Tento dětský domov je školské zařízení, které je určeno pro chlapce

s problémovým chováním. Zařízení zahrnuje výuku v základní škole, a část internátní pro mimoškolní činnosti. Výuka probíhá ve třech třídách, mimoškolní činnost ve třech výchovných skupinách rodinného typu.

Zařízení využívá v rámci zooterapie psy, koně a kočky. Při canisterapii kontaktovalo zařízení Hafíka. Ten projevil také zájem pracovat s klienty tohoto dětského domova. Momentálně je canisterapie praktikována se stafordshirským teriérem a labradorským retrievrem. U hiporehabilitace kontaktoval dětský domov občanské sdružení Koníček (dále jen Koníček) s žádostí o poskytnutí služeb. K hiporehabilitaci jsou využívána plemena kříženců teplokrevníků a chladnokrevníků. Využití kočky nelze přímo nazvat felinoterapií, neboť se zde nejedná o cílenou aktivitu se zvířetem, kočka je pouze obyvatelem zařízení.

Canisterapie je zde provozována prostřednictvím návštěvního programu, kdy dva canisterapeutické týmy docházejí za klienty do zařízení. Pracuje se metodou AAA. Co se týče využití koní, jedná se v rámci hiporehabilitace o léčebně pedagogicko-psychologické ježdění. Za koňmi jezdí klienti do stájí Koníčka v Haklových Dvorech v blízkosti Českých Budějovic, jedná se tedy o návštěvní formu. Svoz zajišťují zaměstnanci dětského domova. Kočka je rezidentním obyvatelem dětského domova.

Canisterapie i jízda na koni jsou realizovány v rámci skupinové terapie. Canisterapie se účastní 4–6 klientů, na koně jezdí vždy 2 klienti, kteří se po dvou měsících vystřídají. Do canisterapie i LPPJ jsou indikováni chlapci s poruchou chování, záškoláctvím, poruchou hyperaktivity a lehkou mentální retardací. Do programu jsou zařazeni na základě svého zájmu.

Canisterapie je provozována canisterapeutickými týmy z Hafíka. Spolupracuje s nimi dobrovolník a personál zařízení. Personál zajišťuje spíše dohled, činností se aktivně neúčastní. Jízda na koni je zajištěna terapeutem léčebně pedagogicko-psychologického ježdění a dobrovolníky z Koníčka.

Canisterapie je prováděna každý týden v rámci 1–1,5 hodiny, léčebně pedagogicko-psychologické ježdění probíhá také každý týden v rámci 1 hodiny.

Canisterapie jako dobrovolnická služba je poskytována bezplatně, na základě smlouvy poskytuje zařízení canisterapeutickým týmům příspěvky na dopravu. LPPJ je vedeno

jako placená služba a je hrazena z rozpočtu diagnostického ústavu Homole, pod které dětský domov patří. Cena činí 150 Kč za hodinu ježdění pro všechny klienty dohromady.

Co se týče informovanosti zařízení, zaměstnanci mají základní informace o zooterapii. Na canisterapii se chodí dívat a doptávají se na různé informace. Jízdy na koni se účastní vždy jen dva zaměstnanci, ti pak ostatním dle potřeby předávají potřebné informace. S felinoterapií nejsou zaměstnanci seznámeni.

Legislativně je využití canisterapie ošetřeno smlouvou, která obsahuje všechny potřebné náležitosti. Canisterapie probíhá zpravidla venku, při nepřízní počasí smlouva také povoluje vstup zvířat do zařízení. Jízda na koni je smluvně ošetřena s Koníčkem a kromě práv a povinností obsahuje také finanční podmínky poskytnutí služby.

Pozorování

Při příchodu canisterapeutických týmů se chlapci zpočátku chovali poněkud neurvale, vzájemně před sebou předstírali nezájem a nechut' k nějaké činnosti. Evidentně však měli z jejich přítomnosti radost, byli rozrušení. Pomohli canisterapeutkám s přípravou pomůcek na následnou olympiádu. Činnost probíhala venku na fotbalovém hřišti. Chlapci měli za úkol plnit různé úkoly spojené s pomůckami pro psy (prolézání sítí z vodítek, přenášení vody na polévkové lžici z psí misky do kelímku, hry s míčky, atd.). Během her se chlapci uklidnili, dokázali se soustředit na činnost i pokyny, přestali být vulgární. Soutěžili mezi sebou, zároveň se spolu radili a pomáhali si. Po celou dobu se o psy hezky starali, chránili je před možným nebezpečením, neboť během her psi občas vyběhli mezi hráče. Po vyhodnocení olympiády byli někteří hráči odměněni symbolickým dárkem, ostatní byli pochváleni. Chlapci se hned ptali, kdy psi zase přijdou. Oproti chování na začátku byli po skončení chlapci velmi klidní a pozitivně naladěni.

V rámci LPPJ na koni se aktivně účastní vždy dva chlapci. Na začátku si zopakovali, jak se ke koni chovat, připomněli si zásady bezpečnosti (nestát u koně zezadu apod.). Poté koně vyčesávali a navlékali do ohlávky. Chlapci se na koni vystřídali. První chlapec se zdráhal vylézt na koně, byl velmi bázlivý. Neustále

upozorňoval, co by se mohlo stát, některé činnosti odmítl vykonat. Terapeutka ho nenutila. Léčebně pedagogicko-psychologické ježdění bylo tvořeno sledem jednotlivých cviků na hřbetu koně, kůň během činnosti běhal dokola na londži. Chlapec například jel s rukama v bok, v upažení, otáčel se na hřbetu koně, shýbal se k bokům koně. Druhý chlapec byl naopak velmi nebojácny, projevoval se velmi extrovertně. Cviky vykonával bez zábran a s radostí. Dokonce na hřbetu koně udělal i „holubičku“. Po skončení oba chlapci koně odstrojili a všechny pomůcky uklidili do stájí. Projevili spokojenost a uvedli, že se těší na další jízdy.

Dětský stacionář Světluška, o.p.s.

Rozhovor, Fotodokumentace

Dětský stacionář Světluška je denní a týdenní stacionář, který poskytuje sociální dětem a mládeži do 26 let s těžkým kombinovaným postižením, středně těžkým až těžkým mentálním postižením, s diagnózou autismus a přidruženým mentálním postižením z celého jihočeského kraje.

Toto zařízení využívá v rámci zooterapie psy a koně. Pro využívání psů kontaktovali občanské sdružení Hafík, kde praktikují canisterapii se zlatým retrívrem. Pro využití koní využili služeb občanského sdružení Koníček. Z hlediska plemen koní jsou z finančních důvodů využíváni zejména kříženci teplokrevníků a chladnokrevníků. Canisterapie probíhá formou návštěvního programu, kdy canisterapeutický tým dochází za klientem do zařízení. Využívána je metoda AAT, u jednotlivých klientů jsou tedy společně s personálem stanoveny individuální cíle. Ty jsou zaměřeny zejména na uvolnění spasmů, prohřívání těla, rozvoj jemné i hrubé motoriky, stimulace pohybu, taktilní stimulace. Tato metoda je realizována prostřednictvím techniky polohování. Canisterapie je někdy také kombinována s aromaterapií a muzikoterapií. Další formou jsou pak návazné činnosti, neboť někteří klienti po canisterapii odcházejí na fyzioterapii. Co se týče využití koní, je zde v rámci hiporehabilitace využívána forma stimulačních jízd v rámci léčebně pedagogicko-psychologického ježdění. V tomto případě dojíždějí klienti za koňmi do stájí v Haklových Dvorech v blízkosti Českých Budějovic. Svoz klientů zajišťuje DS Světluška.

Terapie je prováděna zásadně individuálně, neboť klienti zařízení vyžadují pro své postižení zvýšenou péči a pozornost. Canisterapie je indikována pro děti se středně těžkým až těžkým mentálním postižením a děti s dětskou mozkovou obrnou (DMO). Co se týče jízdy na koni, jsou do programu zařazeni dva klienti, kterým se na koních individuálně věnují zaměstnanci Koníčka. Zařazeni jsou klienti se středně těžkým až těžkým mentálním postižením.

Canisterapii provádí canisterapeutický tým z občanského sdružení Hafík. Dále se canisterapie zúčastní dobrovolník a personál zařízení. Léčebně pedagogicko-psychologické ježdění provádí terapeut LPPJ se zkouškami, dále se účastní dobrovolníci a personál Světlušky. Dobrovolníky jsou zaměstnanci, kteří především vodí koně, dále to jsou externí dobrovolníci. Ti musí splnit podmínku plnoletosti, jsou k hiporehabilitaci proškoleni a využíváni především jako asistenti.

Canisterapie je prováděna jednou za týden v rámci 1 hodiny, stejně tak stimulační jízdy jsou provozovány jednou týdně cca 20 minut, dle individuálních potřeb a stavu klienta.

Co se týče provozování zooterapie, canisterapie poskytovaná Hafíkem je vedena jako dobrovolnická služba, a tudíž bezúplatně. Léčebně pedagogicko-psychologické ježdění je provozováno v rámci služeb zooterapie a je poskytováno za úplatu. Sazba je stanovena na 150 Kč/hod.

Informace o canisterapii zaměstnanci zjišťují od docházejících canisterapeutických týmů. Navíc jedna ze zaměstnankyň, která se canisterapie aktivně účastní, se o canisterapii osobně zajímá a plánuje přihlásit se ke zkouškám canisterapeutických týmů s vlastním psem. Vyhledává informace ohledně zooterapie a ty dle potřeby předává svým kolegům. Další zaměstnankyně, která se účastní hiporehabilitace, se o tuto oblast osobně zajímá a též ostatním zaměstnancům předává získané informace.

Co se týče legislativy, v oblasti canisterapie má zařízení s Hafíkem sepsanou smlouvu, která veškerá práva a povinnosti ohledně canisterapie upravuje. Spolupráce s Koníčkem je ošetřena též smlouvou, kde jsou již uvedeny i finanční podmínky poskytnutí služby.

Pozorování

Canisterapie proběhla v klidnější části zařízení. K individuální terapii pravidelně

dochází klientka s DMO a přidruženým mentálním postižením. Terapie probíhala na zemi na zíněnkách. Nejprve byla klientka uložena do polohy na zádech a nohy byly položeny přes hřbet psa. Klientka byla z obou stran zabalena do teplých dek a jištěna zúčastněnými osobami. V této pozici se klientka velmi zklidnila. Následně byla klientka přitisknuta tělem ke psovi, jakoby ho objímala. Vzhledem k tomu, že klientka má hypotonický tonus, byla zezadu podepřena velkým polštářem, aby nepřepadávala a byla pevně přitisknuta k psovi. Zároveň canisterapeutka uchopila dlaně klientky a hladila jimi psí srst. Tím dochází k stimulaci jemné motoriky. Klientka byla evidentně spokojená a klidná, při činnosti dokonce usnula. Po canisterapii klientka zpravidla odchází na rehabilitační cvičení.

Co se týče LPPJ, nejprve se děti s koňmi přivítaly, dotýkaly se jich, aby si na ně zvykly. Poté byly pomocí rampy a pomoci personálu posazeny do sedla koně. Mladší klientka seděla v sedle společně se zaměstnankyní Světlušky. Dobrovolníci vedli koně na uzdě. Během jízdy se mladší klientka projevovala hlasitými výkřiky, bylo znát, že je z jízdy rozrušená. Během samotné jízdy s klientkami personál komunikoval, procvičovali pojmy související s koňmi a péčí o ně. Klientky se postupně velmi uvolnily a zklidnily. Před odchodem se s koňmi rozloučily, bylo evidentní, že se těší na další setkání.

Mateřská škola, Základní škola a Praktická škola při centru ARPIDA, o.p.s.

Rozhovor, Fotodokumentace

Toto zařízení zajišťuje výchovu a vzdělávání dětí a žáků s tělesným a kombinovaným postižením. Sdružuje mateřskou školu, základní školu, základní školu praktickou, základní školu speciální včetně rehabilitačního vzdělávacího programu, střední školu – dvouletou praktickou školu, přípravný stupeň základní školy speciální, školní družinu, speciálně pedagogické centrum, stanici zájmových činností a školní jídelnu.

V rámci škol při Arpidě jsou k zooterapii využíváni psi, koně a morčata. Co se týče poskytování canisterapie, spolupracuje zařízení s Hafíkem. Spolupráci navázali na základě předchozích zkušeností z letních táborů a na základě osobních kontaktů s dobrovolnicí z Hafíka. Dříve zařízení využívalo služeb asistenčního psa, který byl

majetkem nevidomého muže. Jelikož pes už by starší a muž dostal nového asistenčního psa, využívala toho staršího psa manželka nevidomého muže právě ke canisterapii v Arpidě. V současnosti je canisterapie praktikována s border kolii. Koně a morčata jsou majetkem Arpidy.

Canisterapie je provozována formou návštěvního programu, metodou AAA. Dříve zkoušeli i metodu AAT technikou polohování, ale nevyhovoval jim temperament psa. V rámci rezidentního programu vlastní zařízení koně a morčata. Dříve také pracovali se zakrslými králíky. Canisterapie je někdy kombinována s muzikoterapií. V rámci hiporehabilitace je užívána metoda hipoterapie a léčebně pedagogicko-psychologické ježdění.

V současné době jsou všechny formy zooterapie provozovány skupinově, přičemž skupina, tvořená jednou třídou, má 7 členů. Dříve byla používána i individuální forma, a to především u polohování.

Zooterapie v tomto zařízení je poskytována klientům s tělesným, mentálním a kombinovaným postižením, přičemž nejčastější diagnózou je dětská mozková obrna. Klienti s mentálním postižením se pohybují v pásmu středně těžké až hluboké mentální retardace.

Při canisterapii je účasten canisterapeutický tým, dobrovolníci a personál. Personál však udává, že by byli raději, kdyby canisterapie probíhala bez účasti dobrovolníků, neboť ti se terapie aktivně nezúčastní, což by personál očekával. Hipoterapie se účastní fyzioterapeut, dobrovolníci a hipolog, který je zodpovědný za přípravu koně. Dále se účastní personál.

Canisterapie probíhá jednou týdně v rámci 1–1,5 hodiny. Hipoterapie probíhá jednou týdně po dobu 1 hodiny. Aktivity s morčaty nejsou praktikovány pravidelně, jde o nárazové činnosti, kdy se děti chodí na morčata dívat nebo si je vezmou s sebou do třídy a zpestřují si jeho přítomností vyučování.

Canisterapie je provozována bezplatně, rodiče dětí symbolicky přispívají canisterapeutickým týmům na dopravu a krmení pro psa. Provozování hipoterapie a zooterapie s drobnými zvířaty je hrazena z grantů a dotací.

Co se týče informovanosti zaměstnanců o zooterapii, proběhla zde v roce 2008

prezentace Hafíka o jeho činnosti. Jinak mají zaměstnanci určité povědomí o canisterapii a hiporehabilitaci, ale odborně se o tuto oblast nezajímají. Z vlastní zkušenosti ví, jak přibližně aktivity probíhají, ale neznají jejich odborné pojmenování. Doptávali se, zda vůbec existuje nějaká literatura o zooterapii. Průběh canisterapie je zaznamenáván na kameru, uvažuje se také o zavedení písemné dokumentace. Hipoterapie je vedena pod odborným vedením hipologa, který má s hiporehabilitací mnohaleté zkušenosti.

Legislativně je využívání zooterapie ošetřeno smlouvou mezi Hafíkem a zařízením, dále je ve vnitřním řádu zařízení zaneseno povolení vstupu zvířete do školy a podmínka, že canisterapeutické týmy musí mít složeny patřičné canisterapeutické zkoušky.

Pozorování

Po příchodu canisterapeutického týmu seděly děti ve třídě a mazlily se s morčetem. Projevovaly se velmi klidně. Poté se celá třída o 4 dětech přesunula do tělocvičny. Organizace byla poněkud zdoluhavá, bylo nutné připravit různé překážky a naladit klienty. Do aktivit canisterapeutky po celou dobu velmi aktivně vstupovala zaměstnankyně zařízení. Někdy ovšem tyto vstupy působily spíše kontraproduktivně, neboť canisterapeutka na ně nebyla připravena a musela tak svou přípravu na místě měnit dle přání a požadavků personálu. Aktivity byly tvořeny překážkovou dráhou. Nejprve pes přeběhl žíněnky, na kterých byly různé pomůcky. Děti pak s pomocí zaměstnanců prolézaly obručemi a přelézaly nafukovací míče. Vzhledem k povaze postižení klientů byla každá činnost provedena individuálně a pomalu, aby byla zajištěna i bezpečnost. Dále klienti dostali psa na vodítku a procházeli s ním mezi různobarevnými kužely. Další etapou pak bylo prolézání tunelem, kdy nejprve proběhl pes a za ním se plazily děti, některé společně se zaměstnanci. Na závěr se děti uvolnily skákáním na míčích.

Mateřská škola, Základní škola a Praktická škola České Budějovice, Štítného, odloučené pracoviště Husova

Rozhovor

Výchovně vzdělávací práce školy je zaměřena na rozvíjení a kultivaci osobnosti žáků s mentálním postižením, na poskytování vědomostí, dovedností a návyků, potřebných k uplatnění žáků v praktickém životě. Specifický význam školy spočívá v tom, že nejen působí speciálně pedagogickými metodami na celkový rozvoj žáka aktivizováním jeho schopností, ale často musí odstraňovat i závažné nedostatky způsobené negativními vlivy na jeho dosavadní vývoj.

Zooterapie zde probíhá na základě spolupráce s občanským sdružením Hafík, zoologickou zahradou Hluboká nad Vltavou a Borovany. Škola měla již nějaké informace o možnostech a formách zooterapie, zařízení sami kontaktovali. K zooterapii využívají psy, dále hlodavce, hady, želvy a exotická zvířata.

Canisterapie je prováděna metodou AAA, formou jednorázových aktivit, kdy canisterapeutický tým dochází do školy. Pravidelně byla canisterapie prováděna dříve, a to u autistických klientů. Co se týče ostatních zvířat, probíhá zooterapie formou návštěvního programu, kdy jsou drobná zvířata přinesena do prostor školy, ale i naopak, kdy děti docházejí za zvířaty jinam, např. zoologické zahrady, přednášky, ukázky zvířat apod.

Všechny formy zooterapie probíhají skupinově, přičemž skupina obsahuje většinou 8–10 dětí. K zooterapii jsou indikovány především děti s mentálním postižením, děti s autismem, hyperaktivní děti, děti s logopedickými či kombinovanými vadami.

Canisterapie se účastní canisterapeutický tým z občanského sdružení Hafík, dobrovolník, dále učitelky a asistenti. Návštěvy zoologických zahrad probíhají za dozoru učitelského sboru a někdy je při nich spolupracováno se zaměstnanci zoologické zahrady.

Canisterapie je provozována dvakrát ročně po dobu jedné hodiny pro každou skupinu, která čítá cca 10 dětí. Pravidelná canisterapie probíhala jedenkrát týdně po dobu jedné hodiny u autistických dětí. V případě návštěvy zoologické zahrady se jedná o celodenní akci.

Poskytování canisterapie je bezplatné, škola přispívá canisterapeutickým týmům na cestovní náklady a piškoty, návštěvy zoologických zahrad jsou hrazeny z projektů, některé akce hradí rodiče dětí.

Dle zaměstnanců školy je jejich informovanost o zooterapii dobrá především v oblasti canisterapie, jedná se však o povrchní znalosti v oblasti využití psů a koní. Dále se zajímají o využití jiných zvířat.

Co se týče legislativní stránky, pro oblast canisterapie má škola s Hafíkem sepsanou smlouvu, dále vnitřní řád školy zmiňuje souhlas se vstupem zvířete do prostor školy.

Mateřská škola církevní, Lipenská

Rozhovor, Fotodokumentace

Zřizovatelem této mateřské školy je Kongregace sester Nejsvětější Svátosti. Děti jsou dle věku rozděleny do tří skupin. Škola vychází z programu „Křesťanská mateřská škola“, děti jsou vedeny a vychovávány v křesťanském duchu. Škola umožňuje pravidelnou logopedickou péči a poskytuje rozšířenou hudební a výtvarnou výchovu. Děti se mimo jiné učí i pěstovat rostliny.

Toto církevní zařízení využívá v rámci zooterapie dvě andulky a oblovy. Zooterapie je v tomto případě prováděna formou rezidentního programu, kdy je zvíře majetkem zařízení a je zde trvale umístěno. Další formou je program péče o zvíře, neboť děti se učí o zvířata starat, zajistit jim stravu a hygienu.

Zooterapie je prováděna skupinově podle jednotlivých tříd, skupina obsahuje přibližně 10 dětí.

Jedná se o děti zdravé. Zooterapie probíhá tak, že každé ráno jde celá skupina ke zvířatům, dívají se na ně, povídají si o nich, ukazují si, jak o zvířata pečovat. Tyto činnosti vede řádová sestra, která má danou skupinu na starosti. Děti chodí ke zvířatům i během celého dne, neboť zvířata jsou umístěna v prostorech, kde si děti hrají. Jednou týdně pak probíhá čištění klece a akvária.

Péče o zvířata jde hrazena ze sponzorských darů zařízení.

Co se týče informovanosti, nemají zaměstnanci příliš povědomí o možnostech profesionálního využití zvířat k terapii. Prozatím se zaměřují spíše na rezidentní formu, uvažují o dalších zvířatech (želva, králík). S oblastí zooterapie nejsou příliš seznámeni.

V oblasti legislativy má toto zařízení velký problém z hlediska hygienických předpisů. Hygienické kontroly jsou v tomto ohledu velice přísné a dle informací zaměstnanců

zakazují jakékoli umístění zvířete v těchto prostorách. Vstup zvířete či jeho pobyt v prostorách školky není nijak legislativně upraven. Zaměstnanci si nechali zvířata prohlédnout od veterináře, ti konstatovali dobrou bezzávadnost přítomnosti zvířat. Rodiče s umístěním zvířat ve školce souhlasili, přestože některé děti jsou alergické. V současnosti zaměstnanci čekají na kontrolu hygienické stanice, která určí, zda je vůbec možné zvířata v prostoru školky chovat.

Pozorování

Při příchodu ke kleci s andulkami byly děti nepozorné, překřikovaly se, tlačily se u klece. Po upozornění, že ptáčkům takový hluk vadí, se okamžitě uklidnily. Začaly být doptávány na okolnosti týkající se zvířat. Rozhovořily se o tom, co o těchto zvířatech ví a jak se o ně starají. Říkaly, jak se ptáčci jmenují, jakou mají barvu, ke kterému druhu patří. Věděly, čím se papoušci živí. Také u oblovek znaly mnoho informací. V případě těchto zvířat je aktivita prakticky omezena právě na výchovu a vzdělávání o zvířatech, vzhledem k povaze zvířat není žádná aktivita ani dost dobře možná.

Dětský diagnostický ústav, dětský domov, středisko výchovné péče, základní škola a školní jídelna, Homole, pracoviště Středisko výchovné péče Dukelská, České Budějovice

Rozhovor

Středisko výchovné péče funguje při dětském diagnostickém ústavu Homole. Klienty tohoto zařízení jsou děti s poruchami chování a negativními projevy v sociálním vývoji. Zařízení poskytuje diagnostiku, poradenství, sociální prevenci, navíc poskytuje i pobytové služby.

Zařízení při zájmu o zooterapii kontaktovalo Koníčka. Ze zvířat využívají koně, v současné době je oslovil Koníček s nabídkou využití ornitoterapie, ke které mají ve výcviku pětiměsíční samičku papouška Ara Ararauna.

Co se týče využití koní, jedná se v rámci hiporehabilitace o léčebně pedagogicko-psychologické ježdění, a to formou návštěvního programu, kdy zařízení za koňmi dochází do stájí Koníčka v Haklových Dvorech. Ornitoterapie byla zatím praktikována

v rámci jednorázové aktivity, kdy děti přišly za papouškem do rodinného centra Rozárka, které je majitelem papouška. Jde o aktivity za přítomnosti papouška, děti ho nosí na zádech, krmí ho, učí ho mluvit, starat se o něj apod.

Na LPPJ dochází zpravidla 6 klientů, jedná se tedy o skupinovou terapii. Totéž platí pro ornitoterapii.

Z hlediska typologie klientů se jedná o děti s poruchami chování a učení.

Léčebné pedagogicko-psychologické ježdění je praktikováno terapeutkou LPPJ, dále se účastní dobrovolníci a personál. Ornitoterapie je praktikována zooterapeuty z Koníčka.

Léčebné pedagogicko-psychologické ježdění je prováděno jednou za měsíc po dobu jedné hodiny, co se týče ornitoterapie, šlo zatím o jednu návštěvu v rámci jedné hodiny.

Zooterapie je financována z rozpočtu diagnostického ústavu Homole.

Co se týče informovanosti zařízení o zooterapii, zaměstnanci nemají příliš povědomí o způsobech a možnostech využití zvířat. Neorientují se v pojmosloví, nerozumí možnostem využití i jiných zvířat.

Otázka legislativy je v rámci LPPJ ošetřena smlouvou mezi zařízením a Koníčkem, ornitoterapie je zatím ve zkušebním provozu, do budoucna by byla též upravena smlouvou.

Mateřská škola, Základní škola a Praktická škola Trhové Sviny, pracoviště Dlouhá, České Budějovice

Rozhovor

Tyto školy poskytují vzdělávání žákům se středně těžkým a těžkým mentálním postižením a žákům s kombinovanými vadami. Vzdělávají žáky od 5 až do věku 25 let. Vzdělávání probíhá podle Učebního plánu vzdělávacího programu pomocné školy, Učebního plánu Rehabilitačního vzdělávacího programu pomocné školy a podle Učebního plánu praktické školy jednoleté. Žáci jsou rozděleni do tříd podle stupně postižení-rehabilitační třídy, vzdělávacího programu pomocné školy a třídy praktické školy jednoleté.

Při zájmu o zooterapii kontaktovala škola Koníčka pro oblast hiporehabilitace. Později byli ze strany zooterapeutky tohoto zařízení osloveni s nabídkou canisterapie,

v nedávné době došlo k navázání spolupráci při ornitoterapii, která probíhá ve spolupráci s rodinným centrem Rozárka.

Všechny druhy zooterapie jsou realizovány návštěvní formou, a to v obou směrech. Za koňmi dochází děti do stájí Koníčka, ornitoterapie probíhá návštěvní formou v obou směrech, u canisterapie pes přichází přímo za dětmi do školy. V rámci využití koní se jedná o metodu LPPJ, u canisterapie i ornitoterapie je používána metoda AAA a AAE.

Canisterapie je prováděna skupinově, skupina je tvořena jednou třídou tj. 6–8 dětí. U LPPJ se jedná zpravidla o 3 klienty. Ornitoterapie probíhá individuálně i skupinově.

Klienty této speciální školy jsou děti s mentálním postižením a autismem, s kombinovanými vadami tělesného, smyslového, logopedického charakteru a poruch hyperaktivity. Nejčastěji je zooterapie provozována v rámci autistických a rehabilitačních tříd.

LPPJ je prováděno terapeutem LPPJ se zkouškami, dále se účastní dobrovolníci, personál školy a někdy i rodiče dětí. Canisterapie je praktikována canisterapeutickým týmem. Canisterapeutka má složen canisterapeutický kurz v rámci programu celoživotního vzdělávání na Masarykově univerzitě v Brně, momentálně se jako canisterapeutický tým připravuje na zkoušky u Hafíka, který týmu také poskytuje garanci a supervizi. Jinak ale canisterapeutický tým pracuje pod o.s. Koníček. Při canisterapii se jako dobrovolník účastní další zaměstnanec Koníčka a personál školy. Ornitoterapie je vedena stejnou osobou, která v rámci o.s. Koníček provádí canisterapii. LPPJ je prováděno každý týden po dobu 1 hodiny, přičemž každé dítě je na koni 15 minut. Canisterapie probíhá také každý týden v rámci 1 hodiny, ale pokaždé v jiné třídě, takže pravidelná canisterapie v určité třídě je prováděna cca jednou měsíčně. Ornitoterapie probíhá jednou týdně po dobu 1 hodiny.

Veškeré náklady na zooterapii jsou placeny rodiči dětí. LPPJ je poskytováno za částku 150 Kč/hodina, částka se rozpočítá mezi jednotlivé děti. Canisterapie byla dosud bezplatná, nyní bude poskytována za částku 30–40 Kč/hodina. Ornitoterapie je prozatím bezplatná.

Informovanost zaměstnanců o zooterapii je dle jejich názoru dobrá. Neznají sice přesnou terminologii, ale vzhledem k jejich speciálně-pedagogickému vzdělání mají o

druzích a formách zooterapie určité povědomí.

Legislativní stránka je ošetřena už přímo v učebních osnovách, kde je hiporehabilitace a canisterapie zařazena do speciálně pedagogických činností. Také vnitřní řád školy se o zvířatech zmiňuje a povoluje jejich vstup do zařízení. Škola má s Koníčkem uzavřenou smlouvu. Požadavkem je veterinární posouzení zdravotního stavu zvířat.

Pozorování

Pozorování canisterapie proběhlo v rehabilitační třídě základní školy. Činnosti se účastnili 3 klienti. Při vstupu zvířete do třídy projevovali neklid a rozrušení, někteří měli tendenci se na psa vrhnout. Canisterapeutka se s dětmi přivítala, zopakovala s dětmi jméno psa i jednotlivých osob ve třídě. Vždy hodila žákovi míček, ten řekl své jméno a poslal míček dál. Poté postupně přistupovali k psovi a česali ho. Přitom si procvičovali pojmy jednotlivých částí těla psa i člověka. Zároveň se učili, jak psa česat opatrně, aby mu nebylo ublíženo. Poté canisterapeutka pokládala piškoty na různé části těla dětí a pes je pak hledal. Na přilehlé terase pak canisterapeutka s dětmi vytvořila dráhu z barevných kuželů. Mezi těmito kužely pak děti s canisterapeutickým týmem i učitelkami probíhaly. Děti měly tendenci z dráhy nekoordinovaně vybíhat, proto se držely vodítka a procházely pomalu za canisterapeutkou, pes za nimi. Tím se opět učily, jak být opatrné a na psa nešlápnout. Na závěr každý přistoupil k psovi, řekl povel „podej pac“, dal psovi piškot a rozloučil se. Bylo evidentní, že děti mají radost z toho, že pes reaguje na jejich povely a poslouchá je.

Jízda na koni proběhla ve stájích Koníčka. Účastnili se jí 3 klienti. Pod vedením terapeuta a za dozoru fyzioterapeuta vyjeli na cca 20 minutovou procházku. Během ní s klienty zaměstnanci mluvili, opakovali pojmy, podporovali klienta, aby se nebál, motivovali je, aby seděli v sedle správně.

Ornitoterapie jsem se nezúčastnila z toho důvodu, že je teprve v počátcích a nejsou ještě naplánovány pravidelné návštěvy. Dle rozhovoru se zooterapeutkou jsou činnosti v rámci Metody AAE zaměřeny na výuku o ptácích, v rámci Metody AAA se jedná o různé aktivity, při kterých si děti rozvíjejí jemnou i hrubou motoriku, orientaci v prostoru a další sociální dovednosti.

Shrnutí

Na otázku, koho zařízení při zájmu o zooterapii kontaktovala, bylo v případě canisterapie u šesti zařízení odpovědí Výcvikové canisterapeutické sdružení Hafík, o.s., jedno zařízení využívá canisterapii poskytovanou o.s. Koníček. Zařízení shodně uváděla, že zooterapeutické organizace kontaktovali sami na základě předchozích zkušeností či informací o jejich působení. Středisko výchovné péče bylo kontaktováno zaměstnanci o. s. Koníček s nabídkou ornitoterapie, stejně tak speciální školy Dlouhá byli osloveni Koníčkem s nabídkou canisterapie a ornitoterapie. Co se týče hiporehabilitace, kontaktovala čtyři zařízení Koníčka, dvě zařízení využívají koně Arpidy. Speciální škola pro mentálně postižené kromě zmiňovaných organizací kontaktovala také zoologickou zahradu Hluboká a Borovany. Pouze v případě jednoho zařízení, a to Církevní mateřské školy, nebylo kontaktováno pro účely zooterapie žádné zařízení.

Co se týče toho, jaké zvíře je v zooterapii nejčastěji využíváno, vítězí jednoznačně pes. Canisterapii využívá sedm zařízení ze všech dotázaných. Dále následuje hiporehabilitace s využitím koně. U jednoho zařízení byli uvedeni hlodavci, hady, želvy a exotická zvířata v zoologické zahradě, v případě druhého zařízení se jedná o andulky a oblovy, u třetího zařízení jsou využívána morčata, dvě zařízení využívají papouška, poslední zařízení vlastní kočku.

Celkem osm zařízení využívá návštěvní program, kdy zvířata docházejí za klienty. U šesti zařízení pak probíhá návštěvní program i v opačném směru, kdy klienti dochází do prostředí zvířete. V případě canisterapie je u pěti zařízení využívána metoda AAA, u dvou zařízení jsou využívány také metody AAT, jedno zařízení používá i metodu AAE. V případě hiporehabilitace je v Arpidě využívána forma hipoterapie, u ostatních zařízení se jedná o léčebně pedagogicko-psychologické ježdění. Dále jsou používány stimulační jízdy. V oblasti ornitoterapie jsou používány metody AAA a AAE. Formu rezidentního programu, kdy je zvíře stálým obyvatelem a majetkem zařízení, využívají tři zařízení. Kromě těchto forem využívají dvě zařízení kombinované činnosti (muzikoterapie, aromaterapie), DS Světluška pak používá formu návazných činností.

Častěji je používána skupinová zooterapie, počty členů skupiny se liší od 2 do 10.

Je zjevné, že při určení počtu klientů ve skupině je vycházeno z daného typu či postižení klienta.

Z hlediska typologie klientů indikovaných k zooterapii je logicky vycházeno ze specializace zařízení na určitý typ klientů. U osmi zařízení ze všech tázaných však platí, že zooterapie je využívána u osob s postižením. Nejčastěji se pak jedná o mentální postižení, sluchové postižení, tělesné postižení či kombinované postižení. Jedná se také o přidružené vady jako syndrom hyperaktivity, logopedické vady, autistické rysy, poruchy chování. Pouze v případě Církevní mateřské školy jsou klienty děti zdravé.

Účastníci zooterapie se v jednotlivých zařízeních v zásadě neliší. U canisterapie je v případě poskytování Hafíkem účasten canisterapeutický tým, dobrovolník a personál. V SPC pro sluchově postižené a speciálních školách Dlouhá se účastní i rodiče. Ve speciální škole pro mentálně postižené se navíc účastní i asistent pedagoga. V případě hiporehabilitace je přítomen terapeut LPPJ, v případě lékařské indikace také fyzioterapeut, dále dobrovolníci a personál zařízení, který na terapii přijíždí. V případě Arpidy je přítomen také hipolog (cvičitel koní). V Mateřské škole církevní je zooterapie poskytována pouze prostřednictvím řádové sestry, která má danou skupinu dětí na starosti. Také v ostatních zařízeních je v rámci využití drobných zvířat poskytována zooterapie pouze zaměstnanci, v případě návštěv zoologické zahrady je někdy přítomen odborník z oblasti zoologie.

Z hlediska časové frekvence se zooterapie provozuje nejčastěji jednou týdně v rámci 1–1,5 hodiny. Délka se liší podle specifik jednotlivých klientů, přihlíží se i k aktuálnímu nalazení zvířete i klienta. Obecně však platí, že zooterapie je poskytována v pravidelných intervalech. Rezidentní forma zooterapie je logicky možná denně.

Canisterapie ze strany Hafíka je jednoznačně provozována bezplatně, jako dobrovolnická služba. Na základě dobrovolnosti nebo údajů ve smlouvě pak jednotlivá zařízení canisterapeutickým týmům přispívají na dopravu a krmení pro psa. Canisterapie poskytovaná Koníčkem byla také bezplatná, v současnosti bude zpoplatněna. Hiporehabilitace je při občanském sdružení Koníček vedena za úplatu. Zařízení, která tuto službu využívají, ji hradí z rozpočtu, projektů, grantů nebo dotací, sponzorských darů, někde přispívají rodiče klientů. Ostatní terapie jsou bezplatné,

neboť nejsou poskytovány žádnou organizací. Pouze v případě návštěvy zoologických zahrad se hradí vstupné, popř. poplatek za přednášku od odborníků.

V otázce informovanosti zaměstnanců o zooterapii jsou zaměstnanci zpravidla odkázáni na informace od canisterapeutických týmů a účastníků hiporehabilitace, kteří své informace prostřednictvím nástěnek či schůzek předávají svým kolegům. V Dětském centru Světluška se zaměstnankyně, která se terapie účastní, aktivně zajímá o oblast canisterapie. Obecně jde u všech zařízení spíše o povrchní znalost, zaměstnanci znají využití psa a koně, ví, že v některých zařízeních jsou chována i drobná zvířata, ale nepovažují to za formu zooterapie. Nikdo ze zaměstnanců se v této oblasti nějak nevzdělává, neznají pojmy či metody z oblasti zooterapie. O dostupnou literaturu se nezajímají. V žádném zařízení není zaměstnanec, který by se neoblast zooterapie nějak specializoval.

Co se týče legislativního ošetření, všechna zařízení mají s poskytujícími organizacemi řádně sepsanou smlouvu, která definuje všechny podmínky, práva a povinnosti všech zúčastněných stran. Speciální školy pro mentálně postižené Štítného pak mají ve svém řádu zaneseny podmínky vstupu zvířete do prostor. Stejně tak tomu je v speciálních školách Dlouhá, kde je zooterapie navíc přímou součástí učebních osnov. Školy v Arpidě pak k těmto podmínkám přidávají to, že canisterapeutické týmy musí mít již složené canisterapeutické zkoušky. Hiporehabilitace poskytovaná Koníčkem je též vymezena smlouvou se zařízením, kterému službu poskytují. Církevní mateřská škola udávala, že dle jejich informací je z hygienických důvodů jakákoli forma vstupu zvířete do zařízení jejich typu zakázáno. Je zjevné, že školská zařízení obecně nemají povědomí o možnostech či omezeních v praktikování zooterapie z hlediska legislativy.

5. DISKUSE

V rámci pilotního výzkumu byla zkontaktována všechna školská zařízení na území českobudějovického regionu. Seznam zařízení byl získán studiem internetových stran jednotlivých zařízení, informacemi od o.s. Hafík a jeho dobrovolníků, a informacemi od o.s. Koníček. Zařízení byla kontaktována prostřednictvím emailů. Celkem tak bylo osloveno 41 mateřských škol, 18 základních škol, 14 středních škol a 13 speciálních škol a školských zařízení. Z tohoto počtu pouze 30 z nich na můj kontaktní email odpovědělo. Z těchto zařízení pak byla vybrána ta, která kladně odpověděla na otázku, zda v nějaké formě využívají zooterapii. Nutno podotknout, že při dotazování, zda je v daném zařízení provozována nějaká forma zooterapie, jsem se často setkala s neznalostí personálu o možnostech zooterapie. Mnoho běžných mateřských a základních škol na můj dotaz reagovalo s negativní odpovědí a s vysvětlením, že běžné školy zooterapii u zdravých zařízení nepoužívají, a že se mám tudíž obrátit na speciální školy a školská zařízení, která pracují s osobami s postižením. Pět zařízení odpovědělo, že zooterapii (konkrétně canisterapii) provozovalo dříve. Z toho SPC pro zrakově postižené canisterapii ukončilo z důvodu, že klientům terapie nevyhovovala, klienti se psa báli. Mateřská škola U Pramene uspořádala v roce 2008 jednorázovou aktivitu, kdy do prostor školy přijeli canisterapeuti z Hafíka a předvedli dětem ukázky práce se psy a seznámili je s jejich činností. Třetím zařízením byla základní škola Máj, kde mají žákyni s autismem. Ta v předchozích dvou letech jednou týdně docházela za psem. Žákyně trpěla panickým strachem ze psů, postupně si prý na psa zvykla a starala se o něj, chodila s ním na procházky. Canisterapii poskytoval také Hafík. Dalším zařízením byla Mateřská škola Větrná. Tato škola má ve své třídě integrovanou neslyšící dívku. Za tou 2-3x do roka chodil canisterapeutický pes. SPC pro mentálně postižené Husova využívalo po dobu půl roku canisterapii. Podle slov personálu byl problém v tom, že psi byli příliš velcí a nebyly vhodné prostory pro canisterapii, také nevyhovovala hygienická stránka, neboť například v zimě byli psi špinaví a mokří a tudíž bylo komplikované kontaktovat je s dětmi. Z druhého pohledu ale zařízení neposkytlo vhodné prostory a canisterapeutické týmy tak praktikovaly canisterapii na chodbě, což

odporovalo jak podmínkám pro canisterapeuta, tak welfare zvířete.

Do výzkumu byla zařazena všechna školská zařízení, která v pilotním výzkumu kladně odpověděla na otázku, zda zooterapii provozují. Realizace výzkumu byla dohodnuta osobně nebo ve spolupráci s Výcvikovým canisterapeutickým sdružením Hafík, o.s. Do konečného výzkumu bylo tedy zařazeno 9 zařízení.

Otázka č. 1. zjišťovala, koho daná zařízení při zájmu o zooterapii kontaktovala. Na poli canistrapie je nejčastěji oslovováno Výcvikové canisterapeutické sdružení Hafík, o.s., speciální školy Dlouhá pak využívají canisterapii poskytovanou o.s. Koníček. Co se týče hiporehabilitace, nejčastěji je oslovován právě Koníček, školy pro sluchově postižené kontaktovali pro hiporehabilitaci o.s. Arpida. Využití dalších zvířat není vázáno na činnost nějaké organizace.

Ve většině případů vyhledala služby těchto organizací sama zařízení. Pouze Koníčkem bylo osloveno Středisko výchovné péče s nabídkou ornitoterapie, a speciální školy Dlouhá s nabídkou canisterapie a ornitoterapie. Z těchto získaných informací vyplývá **hypotéza 1**, že: „**Jedinými poskytovateli zooterapie ve školských zařízeních v rámci českobudějovického regionu je o.s. Hafík, o.s. Koníček a o.s. Arpida**“.

Otázkou č. 2 bylo zjištěno, že nejvíce využívanými zvířaty v zooterapii jsou psi a koně. Canisterapie a hiporehabilitace jsou stěžejními druhy zooterapie. Pět zařízení pak využívá i další zvířata-drobné hlodavce, ptáky, plazy, želvy, hady, oblovky. Z hlediska plemen je u psů často používán zlatý retrívr, dále border kolie, německý ohař či bernský salašnický pes. V oblasti využití koní jsou využívána plemena kříženců, a to především z finančních důvodů (**2, 11**). To odpovídá i údajům různých autorů. V rámci služeb Koníčka se začíná s provozováním ornitoterapie. V současnosti sama zooterapeutka nemá příliš informací o této terapii, přesto dle dosavadních zkušeností udává, že ornitoterapie má pozitivní vliv na děti. Dle mého názoru je pravděpodobné, že do budoucna Koníček své služby ornitoterapie zprofesionalizuje a rozšíří.

Lacinová v literatuře uvádí, že mezi nejvyužívanější zvířata patří psi, kočky a koně (**37**). V případě tohoto výzkumu žádné zařízení nevedlo, že pro oblast zooterapie využívá kočky. Pouze dětský domov Šindlovy Dvory vlastní kočku, ale ta není cíleně využívána v rámci felinoterapie, jde pouze o rezidentního obyvatele zařízení, přičemž klienti

zařízení se s kočkou kontaktují dle svých potřeb. Jednou z příčin, proč není felinoterapie užívána může být fakt, že mnoho zařízení ani nevědělo, že felinoterapie vůbec existuje. Dalším faktorem může být to, že v oblasti českobudějovického regionu, popř. jihočeského kraje, nebyla nalezena žádná organizace, která by se felinoterapií zabývala. Určitým faktorem by mohla být i nevhodnost užití koček pro oblast školských zařízení. Využití zvířat dle druhu je, jak vyplývá z otázky č. 1, vázáno na zaměření daných organizací, které na poli zooterapie v českobudějovickém regionu působí. Z hlediska využití např. koček by tady dle mého názoru bylo vhodné zřídit organizaci, která by se specializovala přímo na felinoterapii. V tomto směru se tedy nabízí prostor pro zájemce pro tuto oblast.

Otázka č. 3 byla zaměřena na způsoby využití zooterapie. Některá zařízení nebyla schopna začlenit svou zooterapii do systému metod a forem. Rozhovorem se zooterapeuty byly jednotlivé zooterapie zařazeny do následujících metod a forem.

Nejčastěji užívanou metodou je AAA. Ta se zaměřuje na hlazení zvířete, péči o něj, různé hry apod. Svou povahou tedy odpovídají údajům v literatuře (16) a z toho tedy vyplývá, že zooterapeuti jsou v této oblasti dostatečně vzděláni a vědí, čeho svojí prací chtějí a mají dosáhnout. Co se týče využití ostatních zvířat, jsou aktivity prováděny laiky, kteří nemají příliš povědomí o metodách a formách zooterapie s drobnými zvířaty. I zde by byl prostor pro zřízení organizace, která by se zabývala využitím ostatních zvířat v zooterapii.

Metoda AAT je realizována na základě stanovení individuálních cílů, které jsou sestavovány společně s personálem. Stejně jako v literatuře uvádí Freeman, je AAT zaměřena na rozvoj sociálních dovedností, senzomotorické hry, trénink paměti, polohovací techniky. AAT je prováděna pouze odborníky (16).

Co se týče metody AAE, pouze canisterapeutka z Koníčka udává, že při canisterapii a ornitoterapii ve speciálních školách Dlouhá používá metody AAE, a to v kombinaci s metodou AAA. Setkala jsem se s názory, že AAE je součástí AAT a je zbytečné tuto oblast vyčleňovat zvlášť. Většina zařízení ani nevěděla, že metoda AAE vůbec existuje, a že jí vlastně používají. Výzkumnými metodami a technikami bylo dle mého názoru zjištěno, že metoda AAE je ve školských zařízeních používána, neboť dochází

k zlepšení edukačního procesu, děti jsou klidnější a získávají pozitivní vztah ke zvířatům a životu obecně, stejně jako to v literatuře uvádí Freeman či německý spolek Tiere als Therapie (16, 71). Nabízí se zde tedy otázka, zda je skutečně AAE realizována, ale ani poskytovající ani přijímající organizace tak činnosti ze zvířaty nenazývají, nebo se o AAE nejedná. Je pravdou, že tato oblast je zčásti popsána pouze v oblasti canisterapie a otevírá se zde tak prostor pro výzkum oblasti praktikování metody AAE za účasti jiných zvířat.

Z hlediska forem je nejvyužívanější návštěvní program. Ten probíhá obousměrně, zvíře tedy dochází za dětmi do zařízení a naopak, děti docházejí za zvířetem do jeho přirozeného prostředí. Rezidentní program, kdy je zvíře majetkem a trvalým obyvatelem zařízení, užívá pouze Církevní mateřská škola a speciální školy při o.s. Arpida. Dětský domov vlastní rezidentně kočku, ale nevyužívá ji pro účely zooterapie. Kombinované činnosti užívá DS Světluška a speciální školy při o.s. Arpida, kdy v rámci zooterapie užívají také muzikoterapii nebo aromaterapii. DS Světluška využívá také návazné činnosti, kdy klient po canisterapii odchází na fyzioterapii.

Organizace IAHAIO říká, že nejvíce využívaným je rezidentní program, poté návštěvní program (23). Tento výzkum ukázal, že rezidentní program v našich podmínkách není až tak upřednostňován. Příčinou může být jak neznalost zařízení o této možnosti, tak finanční nákladnost či architektonické bariéry, které tuto formu neumožňují (17). Z těchto informací vyplývá **hypotéza 2**, že: „**Školská zařízení v českobudějovickém regionu nemají podmínky pro rezidentní formu zooterapie**“. Dle mého názoru se jedná nejen o tyto překážky, ale také o neznalost školských zařízení o možnostech využití zooterapie, či o nechuť ve svém zařízení zvíře přijmout.

Otázka č. 4 zjišťovala, v jakém počtu je zooterapie nejčastěji prováděna. Dle zjištěných informací je častější formou skupinová terapie, kdy skupina má od 2 do 10 členů. Podmínky se liší podle specifik jednotlivých klientů a jednotlivých cílů. Některým klientům je třeba se věnovat individuálně, aby byl dosažen žádaný efekt zooterapie. Zpravidla je individuální terapie používána u metody AAT, kde jsou stanoveny individuální cíle, a u těžších postižení. Naopak skupinová terapie je žádána tam, kde chceme ovlivnit skupinovou interakci, naučit vzájemné toleranci.

Otázka č. 5 byla zaměřena na typologii klientů, kteří jsou k zooterapii indikováni. Drtivou většinu klientely tvoří klienti s různým druhem postižení, tak jak uvádí literatura. V mém výzkumu nebyli nalezeni pouze klienti se zrakovým postižením a s epilepsií. Pouze v případě Církevní mateřské školy je zoterapie využívána u zdravých dětí. Jak říká Freeman (16), zvíře je zde používáno jako názorná pomůcka, učí děti kladnému vztahu k živým tvorům i sobě navzájem. Otázkou je, proč se tomu tak děje. Jak vyplynulo z pilotního výzkumu, mnoho zařízení ani nemá povědomí o tom, že zoterapie může být praktikována i při práci se zdravými klienty. Tento předpoklad může být důvodem, proč jsou převážnými uživateli zoterapie jen zařízení s osobami s postižením. Jiným faktorem by mohl být i fakt, že zdravé děti se zpravidla věnují jiným zájmovým činnostem (sport, hudba,...) a škola bude finančně podporovat spíše tyto oblasti zájmových činností dětí.

Nejvíce je zoterapie užívána u klientů s poruchami pozornosti, klientů se smyslovým, tělesným, mentálním či kombinovaným postižením a klientů s autismem.

Mnoho klientů má ke svému postižení přidruženou poruchu hyperaktivity. Výzkum prokázal zkušenosti Eisertové, že využití zoterapie u těchto klientů vede k zlepšení koncentrace, dítě se více soustředí na danou činnost (12). Tento fakt vyplynul nejen z rozhovorů, ale i ze zúčastněného pozorování. Děti, které v běžném životě jsou roztěkané a nesoustředěné, zbystrily po příchodu dítěte, po celou dobu terapie se na zvíře intenzivně soustředily a vnímaly jeho přítomnost.

Škola pro sluchově postižené dlouhodobě praktikuje zoterapii u svých klientů se sluchovým postižením. Zejména obsahová analýza dat potvrdila, že při canisterapii u sluchově postižených dětí dochází k rozšíření slovní zásoby, terapie se zvířetem stimuluje k slovnímu projevu, aktivizuje k činnosti, tak jak to uvádí Samohejlová (52).

Logopedické vady jsou často přidruženou vadou u všech typů klientů. Zoterapie podporuje plynulost řeči, pomáhá při nácviu správné výslovnosti.

S klienty s tělesným postižením je pracováno v DS Světluška a Speciálních školách při o.s. Arpida. Převážná většina klientů má diagnostikovanou dětskou mozkovou obrnu. Využití zoterapie motivuje klienty k pohybu, a to zejména hravou formou, tak aby to bylo pro klienty co nejvíce příjemné. Činnosti a terapie za účasti zvířat podporují nácviu

orientace v prostoru, uvolňuje spasmy, zvyšuje sebevědomí, podporují komunikaci klienta s okolím. Výzkum potvrdil zkušenosti Eisertové s těmito klienty (11).

Zkušenosti s využitím zooterapie u osob mentálním postižením dle Tiché ukazují, že nejčastěji jsou zvířata využívána v denních či týdenních stacionářích a ústavech sociální péče, a to v rámci rezidentní formy. U školských zařízení se toto nepotvrdilo, neboť zde je nejvyužívanější formou návštěvní program. Ve většině zařízení platí, že zooterapie je zanesena do individuálního plánu klienta. Platí to zejména u těch zařízení, která využívají metodu AAT. Výzkum se ztotožňuje s poznatky Tiché, že zooterapie u osob s mentálním postižením stimuluje psychomotorický vývoj (63), dále pomáhá při nácviku sebeobslužných činností, zvyšuje dobu koncentrace, podporuje sebejistotu, rozvíjí myšlení a emoce (11).

Otázka č. 6 se zabývala tím, kdo zooterapii v daném zařízení provádí, popř. kdo se jí účastní. V oblasti canisterapie je nejčastějším poskytovatelem o.s. Hafík, dále pak o.s. Koníček. Co se týče Hafíka, vysílá tato organizace do canisterapie canisterapeutické týmy, které složily patřičné zkoušky dle řádu tohoto zařízení, ale i týmy, které jsou v přípravě. U o.s. Koníček má canisterapeutka složen canisterapeutický kurz při Masarykově univerzitě v Brně, v současnosti se připravuje na zkoušky canisterapeutického týmu u Hafíka, který jim zároveň poskytuje garanci a supervizi.

V rámci hiporehabilitace je nejčastějším poskytovatelem o.s. Koníček a o.s. Arpida. Hiporehabilitaci provádí člověk se zkouškami léčebně pedagogicko-psychologického ježdění složenými podle zkušebního řádu České hiporehabilitační společnosti. Dalšími účastníky je kromě klienta také personál, který poskytuje canisterapeutovi či hipoterapeutovi potřebnou součinnost (64). Obou zmiňovaných terapií se také účastní dobrovolníci. Dobrovolník má pomáhat zooterapeutovi v procesu samotné terapie či činnosti, usnadňuje práci také zaměstnancům. Pouze v Arpidě jsem se setkala názorem, že dobrovolníci na terapii spíše překáží, neboť se nezapojují do činnosti tak, jak si zaměstnanci představují. Je tedy otázkou, zda jsou dobrovolníci skutečně tak nečinní a měli by být důkladněji proškoleni pro práci s klienty, nebo se jedná pouze o přílišnou náročnost a přehnaná očekávání zaměstnanců zařízení vůči dobrovolníkům. Canisterapie v SPC pro sluchově postižené a hiporehabilitace u speciálních škol Dlouhá

se účastní také rodiče.

Dle mého názoru je z hlediska profesionality více propracována oblast canisterapie. V rámci o.s. Hafík jsou jasně dána pravidla pro provozování canisterapie, jsou vymezeny pojmy a kompetence canisterapeuta. Došlo k popsání jednotlivých metod a forem canisterapie. Byl vytvořen systém canisterapeutických zkoušek. Naopak v oblasti hiporehabilitace je stále nejednotné pojmosloví, nejsou jednoznačně vymezeny kompetence praktikujících terapeutů. Pravděpodobnou příčinou je fakt, že v současné době se připravuje změna ve standardech hiporehabilitace v rámci zaštitující České hiporehabilitační společnosti (2), a nejsou tak jasné požadavky na organizace poskytující hiporehabilitaci.

Otázka č. 7 zjišťovala frekvenci praktikování zooterapie. Většina zařízení využívá zooterapii jednou týdně po dobu 1–1,5 hodiny. Toto zjištění potvrzuje slova a zkušenosti Eisertové, že pro úspěšnou terapii je potřeba právě pravidelné praktikování (11). Jak zařízení, tak vysílající organizace jsou si vědomy, že jednorázové aktivity mají spíše relaxační a zpestřující účinek, ale pro úspěšnou terapii a vývoj klienta je nutné zooterapii praktikovat častěji.

Co se týče délky trvání zooterapie, je vždy přihlíženo k aktuálnímu stavu klienta a zvířete. Pokud se klient necítí dobře, je terapie zrušena nebo zkrácena, podle projevů a přání klienta. U zvířat je dle mého názoru dodržováno jeho welfare, tak jak to uvádí literatura (5). Vlastním pozorováním i rozhovory bylo potvrzeno, že terapeuti si všímají aktuálního stavu zvířete a reagují na jeho potřeby. Pokud se zvíře necítí dobře, je nesoustředěné, odbíhá od klientů, je nervózní. V takových případech terapeut rozpozná stav zvířete a terapii nezahájí, popřípadě ji předčasně ukončí.

Otázka č. 8 zjišťovala, jak je praktikování zooterapie financováno. Co se týče poskytování ze strany Hafíka, jde o bezplatnou službu, neboť canisterapie pod tímto zařízením je vedena jako dobrovolnická služba. Naopak občanské sdružení Koníček poskytuje hiporehabilitaci a nyní i canisterapii za úplatu. Zde se nabízí otázka, která forma vedení je lepší. Dobrovolnická služba je existenčně závislá na čerpání různých grantů, na které by nedosáhla, kdyby byla vedena např. jako sociální služba. Na druhou stranu toto vedení závisí na skutečné lásce terapeutů ke své práci, kterou dělají naprosto

bez nároku na mzdu, a tudíž si musí při zooterapii zpravidla hledat zaměstnání, aby se vůbec užívali.

Co se týče financování placené zooterapie, zpravidla zařízení čerpají prostředky z grantů a dotací, sponzorských darů či rozpočtů. Některá zařízení zooterapii vůbec nefinancují a finanční prostředky jdou z finančních prostředků rodičů klientů.

Otázka č. 9 se zaměřovala na zjištění informovanosti zaměstnanců školských zařízení o zooterapii. Obecně platí, že zaměstnanci mají určité povědomí o zooterapii. To je však spíše obecného charakteru. Zaměstnanci nejčastěji znají canisterapii a hiporehabilitaci, u většiny zařízení však hiporehabilitaci nazývají hipoterapií, neznají jednotlivé složky hiporehabilitace. Některá zařízení využívají drobná zvířata, aniž by věděla, že i tato patří do druhů zooterapie. Informovanost zaměstnanců je zajišťována především prostřednictvím členů poskytujících zooterapii. Jedná se o formu nástěnek, schůzek či přednášek. Nejvíce informovanými jsou v rámci školských zařízení ti zaměstnanci, kteří se zooterapie přímo účastní. Ti pak předávají informace kolegům. Až na SPC pro sluchově postižené nemá žádné ze zařízení zpracovány žádné dokumenty, z kterých by bylo možná obsahová analýza dat. Pouze canisterapeutka z Koníčka si v rámci canisterapie a ornitoterapie ve speciálních školách Dlouhá vede záznamy o průběhu činnosti, zaměstnanci tak ale nečiní. Speciální školy v Arpidě používají videozáznamy a uvažují o písemné dokumentaci. Osobně se domnívám, že dokumentace by se měla stát součástí každé zooterapie, aby byl měřitelný její účinek. Takto závisí hodnocení úspěšnosti zooterapie pouze na zooterapeutovi, případně na některých zaměstnancích. Jedná se však o subjektivní názor daného člověka. Pokud pak daný člověk například odejde ze zařízení, nemá kdo hodnotit vývoj klienta a vliv zooterapie.

Poslední otázka č. 10 se zabývala legislativní stránkou zooterapie. U všech zařízení je zooterapie praktikována na základě vzájemné smlouvy mezi školským zařízením a organizací poskytující zooterapii. Pouze Církevní mateřská škola žádnou smlouvu logicky nemá, neboť zooterapii praktikuje sama. Smlouvy shodně obsahují práva a povinnosti jednotlivých stran, vymezují prostory, frekvence a podmínky praktikování, souhlas klientů popř. jejich zákonných zástupců s dokumentací. Koníček

má navíc ve smlouvě stanoveny finanční podmínky poskytování zooterapie. Co se týče otázky vstupu zvířete do prostor, je tato oblast ošetřena právě smlouvami, popř. mají některá zařízení souhlas se vstupem zvířete do prostor zanesen ve svém vnitřním řádu. Většina zařízení ale nevěděla, zda je vstup zvířete do prostor zakotven v nějakém zákoně. Jen některá zařízení uváděla, že stačí souhlas ředitele zařízení a dodržování hygienických předpisů. Církevní mateřská škola pak udávala, že dle jejich informací podle hygienických předpisů nesmí zvíře ve školském zařízení vůbec být. Speciální školy Dlouhá pak mají zooterapii zanesenou přímo do učebních osnov, kde je součástí speciálně pedagogických činností.

6. ZÁVĚR

Tato práce se zaměřuje na oblast zooterapie, tedy léčebného využití zvířat. Cílem této diplomové práce bylo zaměřit se na oblast školských zařízení a zjistit, jakým způsobem je možno zde zooterapii praktikovat.

Výzkum na poli zooterapie ve školských zařízeních zjistil, že nejvíce využívanou oblastí je canisterapie a hiporehabilitace-zejména metoda léčebně pedagogicko-psychologického ježdění. Bylo zjištěno, že nejvíce je zooterapie využívána u dětí s postižením. V souvislosti s tím bylo zjištěno, že většina běžných školských zařízení není informována o možnostech využití zooterapie ve školských zařízeních pro zdravé děti.

Nejvíce preferovanou formou zooterapie je návštěvní program, kdy zvíře dochází za dětmi do zařízení a naopak. Opomíjeno je využívání rezidentního programu, kdy je zvíře stálým obyvatelem zařízení.

Z výzkumu vplynuly následující hypotézy:

H1: „Jedinými poskytovateli zooterapie ve školských zařízeních v rámci českobudějovického regionu je o.s. Hafík, o.s. Koníček a o.s. Arpida“.

H2: „Školská zařízení v českobudějovickém regionu nemají podmínky pro rezidentní formu zooterapie“.

Výstupem této práce je rejstřík způsobů využití zooterapie ve školských zařízeních. Práce může být využita jako zdroj informací pro odborníky, zoterapeuty, ale i laickou veřejnost.

7. SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

1. Asociace zastánců odpovědného vztahu k malým zvířatům. Internetové stránky organizace. [on line]. [cit. 2006-10-10]. Dostupný z: <<http://www.aovz.cz/>>
2. CASKOVÁ, V. Hlediska výběru a výcvik koní pro hiporehabilitaci. In *Terapie a asistenční aktivity lidí za pomoci zvířat: sborník příspěvků z odborné konference s mezinárodní účastí konané 16.-17.4. 2008 v Praze*. 1. vydání. Praha: Česká zemědělská univerzita v Praze, 2008. s.10-15. ISBN 978-80-213-1773-4
3. Delta society. Internetové stránky organizace. [on line]. [cit. 2006-10-16]. Dostupný z: <<http://www.deltasociety.org>>
4. DOLEŽAL, J. Zoorehabilitace a aktivity se zvířaty pro rozvoj osobnosti z pohledu zdravotnického, etického a legislativního. In *Terapie a asistenční aktivity lidí za pomoci zvířat: sborník příspěvků z odborné konference s mezinárodní účastí konané 16.-17.4. 2008 v Praze*. 1. vydání. Praha: Česká zemědělská univerzita v Praze, 2008. s.20-21. ISBN 978-80-213-1773-4
5. DOUSEK, J., SMOLOVÁ, A. NINČÁKOVÁ, S. Ochrana zvířat při terapii a asistenčních aktivitách. In *Terapie a asistenční aktivity lidí za pomoci zvířat: sborník příspěvků z odborné konference s mezinárodní účastí konané 16.-17.4. 2008 v Praze*. 1. vydání. Praha: Česká zemědělská univerzita v Praze, 2008. s.22-27. ISBN 978-80-213-1773-4
6. ECKSCHLAGEROVÁ, K. Pes na dětské onkologii. In *Děti potřebují zvířata, Zvíře a senior: sborník ze dvou celostátních seminářů věnovaných AAA a AAT 25. a 26. 9. 2004 v Madě Boleslavi*, s. 3
7. EISERTO VÁ, J. Canisterapeutické sdružení „Hafík“ - canisterapie v praxi. In *Pravda o zooterapii: sborník příspěvků ze dvou celostátních konferencí pořádaných dne 27. 11. 2001 v Hluboké nad Vltavou a dne 18. 12. 2002 v Ústavu sociální práce v Českých Budějovicích*. 1. vyd. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, České Budějovice, 2003. s.49.- 50. ISBN 80-7040-608-9
8. EISERTO VÁ, J. Mezinárodní TAT symposium „Tiere als therapie – networking

- im bereich der mensch – tier beziehung“ ve Vídni. *Kontakt: odborný a vědecký časopis pro zdravotně sociální otázky*, 2008, roč. X, č. 2, s. 87-88. ISSN 1212-4117
9. EISERTO VÁ, J. Canisterapie ve světle objektivních poznatků – vývoj canisterapie v ČR. In *Zooterapie ve zdravotnických zařízeních: sborník z odborné konference 16. května 2008*. Dobrovolnické centrum Fakultní nemocnice v Motole, 2008. s. 4-5.
  10. EISERTO VÁ, J. Jubilejní X. integrační canisterapeutický tábor byl opětovně provázen tradiční spokojeností účastníků. In *Quo vadis: Bulletin Zdravotně sociální fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích*, 2008, č.1, s. 30
  11. EISERTO VÁ, J. Odborné aktivity v canisterapii. Diplomová práce. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, 2006. 109 s.
  12. EISERTO VÁ, J. Vliv canisterapie na klienta s hyperkinetickým syndromem. Ročníková práce. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, 2004. 47 s.
  13. EISERTO VÁ, J. Podmínky, pravidla a předpoklady praktikování canisterapie. In *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. 1. vyd. České Budějovice: Dona, 2007. s. 74 -76. ISBN 978-80-7322-109-6
  14. EISERTO VÁ, J., TICHÁ, V. Příprava canisterapeutického týmu na praktikování canisterapie, výběr vhodného nasazení. In *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. 1. vyd. České Budějovice: Dona, 2007. s. 68-71. ISBN 978-80-7322-09-6
  15. European Society for Animal Assisted Therapy. Internetové stránky organizace. [on line]. [cit. 2006-10-16]. Dostupný z: <<http://www.esaat.org>>
  16. FREEMAN, M. Terminologie v zooterapii. In *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. 1. vyd. České Budějovice: Dona, 2007. s. 30-37. ISBN 978-80-7322-09-6
  17. GALAJDO VÁ, L. *Pes lékařem lidské duše aneb canisterapie*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 1999. 160 s. ISBN 80-7169-789-3

18. GALETOVÁ, Z. Problematika asistenčních psů. In *Terapie a asistenční aktivity lidí za pomoci zvířat: sborník příspěvků z odborné konference s mezinárodní účastí konané 16.-17.4. 2008 v Praze*. 1. vydání. Praha: Česká zemědělská univerzita v Praze, 2008. s.43-45. ISBN 978-80-213-1773-4
19. HAIN, M., PROTHMANN, A. The influence of animal assisted education on competence of kindergarden children. In *4.TAT internationales symposium-Tiere als Therapie. Verein Tiere als Therapie, Veterinärmedizinische Universität Wien*, 3 Jahrgang, Heft 3, 2008. s.120-121.
20. HRŮZOVÁ, V., ŠUBR, F. Polohování se psy. In *Terapie a asistenční aktivity lidí za pomoci zvířat: sborník příspěvků z odborné konference s mezinárodní účastí konané 16.-17.4. 2008 v Praze*. 1. vydání. Praha: Česká zemědělská univerzita v Praze, 2008. s.49-52. ISBN 978-80-213-1773-4
21. HYPŠOVÁ, D. „Metodika felinoterapie, respektive Návštěvní služby včetně loutkových pohádek se živými zvířaty“. In *Mezinárodní seminář o zooterapiích k tvorbě metodiky: sborník příspěvků, 25. – 27. 6. 2004 v Brně*. Sdružení Filia Brno, 2004. s.51-59. ISBN 80-239-3591-7
22. CHABIK, E. Everything is so simple....once you have a dog at your side! *Cze-ne-ka*, 2007, Nr. 21, s. 10-11. ISSN 1641-0152
23. IAHAIO-International Association of Human-Animal Interaction Organizations. Internetové stránky organizace. [on line]. [cit. 2006-11-18]. Dostupný z: <www.iahaio.org>
24. JANČAŘÍKOVÁ, K. *Zkušenosti s chovem exotických zvířat v českém školství*. [online]. [cit.2008-10-10]. Dostupný z: <<http://www.vztahkprirode.cz/rservice.php?akce=tisk&cislocclanku=2008090001>>
25. JANKOVSKÝ, J. *Ucelená rehabilitace dětí s tělesným a kombinovaným postižením: somatopedická a psychologická hlediska*. 2. vydání, Praha: Triton, 2006. 173 s. ISBN 80-7254-730-5
26. KALINOVÁ, V. *Systém vzdělávání v oblasti canisterapie*. Diplomová práce. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně

- sociální fakulta, 2003. 112 s.
27. KALINOVÁ, V. Současná situace v oblasti canisterapie v ČR. In *Pravda o zooterapii: sborník příspěvků z celostátní konference pořádané dne 25. 11. 2003 v Hluboké nad Vltavou a dne 18. 12. 2002 v Ústavu sociální práce v Českých Budějovicích*. 1. vyd. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, 2003. s. 25-29. ISBN 80-7040-675-5
  28. KALINOVÁ, V., EISERTOVÁ, J. Normy praxe Výcvikového canisterapeutického sdružení Hafik. In *Mezinárodní seminář o zooterapiích. Tvorba norem praxe I: sborník příspěvků z mezinárodního semináře konaného 1. – 3. 7. 2005 v Brně*. 1. vydání. Brno: Sdružení Filia, 2005. s. 22-25. ISBN 978-80-7322-109-6
  29. KATCHER, A. H., WILKINS, G. G. The Centaur's Lessons: Therapeutic Education through Care of Animals and Nature Study. In *Handbook on animal-assisted therapy: theoretical foundations and guidelines for practices*. 2nd ed. San Diego: Elsevier, 2006. s.153-166. ISBN 0-12-369484-1
  30. KLIKOVÁ, A. Problematika právních aspektů provozování canisterapie. In *Mezinárodní seminář o zooterapiích k tvorbě metodiky: sborník příspěvků, 25. – 27. 6. 2004 v Brně*. Sdružení Filia Brno, 2004. s.10-12. ISBN 80-239-3591-7
  31. KLIMUSOVÁ, H. Tvorba metodiky. In *Mezinárodní seminář o zooterapiích k tvorbě metodiky: sborník příspěvků, 25. – 27. 6. 2004 v Brně*. Sdružení Filia Brno, 2004. s.8. ISBN 80-239-3591-7
  32. KOZLOVÁ, L., KUBELOVÁ, V. *Jak psát bakalářskou a diplomovou práci*. 1. vyd., České Budějovice. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, 2008. 56 s. ISBN 978-80-7394-112-3
  33. KRAUSOVÁ, A. Terminologie využívaná v zooterapii. *Kontakt: odborný a vědecký časopis pro zdravotně sociální otázky*, 2001, roč. III, č. 3, s. 175-178. ISSN 1212-4117
  34. LACINOVÁ, J. Canisterapie v praxi. In *Pravda o zooterapii: sborník příspěvků ze dvou celostátních konferencí pořádaných dne 27. 11. 2001 v Hluboké nad*

- Vltavou a dne 18. 12. 2002 v Ústavu sociální práce v Českých Budějovicích. 1. vyd. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, České Budějovice, 2003. s.6-8. ISBN 80-7040-608-9*
35. LACINOVÁ, J. Současný stav problematiky v ČR. *Kontakt: odborný a vědecký časopis pro zdravotně sociální otázky, 2008, roč. X, č.2, s. 91-93. ISSN 1212-4117*
36. LACINOVÁ, J. Historický vývoj zooterapie a její současný stav. In *Zooterapie ve světle objektivních poznatků. 1. vyd. České Budějovice: Dona, 2007. s. 27-29. ISBN 978-80-7322-109-6*
37. LACINOVÁ, J. Úvodní příspěvek – situace canisterapie v ČR. In *Mezinárodní seminář o zooterapiích: sborník příspěvků, 27.6. – 1. 7. 2003 v Brně. Sdružení Filia Brno, 2003. s. 7-10.*
38. LACINOVÁ, J. Canisterapie u klientů se zrakovým postižením. *Zooterapie ve světle objektivních poznatků. 1. vyd. České Budějovice: Dona, 2007. s. 163-165. ISBN 978-80-7322-109-6*
39. LACINOVÁ, J. Canisterapie v současné praxi v ČR. *Svět psů, 2002, č. 3, s. 44-45. ISSN 1211-2976*
40. LANTELME, V. Terminologie v hiporehabilitaci. In *Terapie a asistenční aktivity lidí za pomoci zvířat: sborník příspěvků z odborné konference s mezinárodní účastí konané 16.-17.4. 2008 v Praze. 1. vydání. Praha: Česká zemědělská univerzita v Praze, 2008. s. 116-117. ISBN 978-80-213-1773-4*
41. MATĚJČEK, Z. Domácí zvířata jako vychovatelé. In *Co kdy a jak ve výchově dítěte. 4. vyd. Praha: Portál 2007, 143 s. ISBN 978-80-7367-325-3;*
42. MOJŽÍŠOVÁ, A.-LACINOVÁ, J.-ŠEMBEROVÁ, J. aj. Model canisterapie. *Kontakt- odborný a vědecký časopis pro zdravotně sociální otázky, 2000, roč. II, č.4, s. 215-219. ISSN 1212-4117.*
43. MOSAK, M. Positive aspects of dog human therapy in the kindergarden in the Falkowski Institute for the Dalf in Warsaw. *Cze-ne-ka ,2005, Nr. 17, s. 10-11. ISSN 1642-0152*
44. NERANDŽIČ, Z. *Animoterapie, aneb jak nás zvířata léčí: praktický průvodce*

- pro veřejnost, pedagogy i pracovníky zdravotnických zařízení a sociálních ústavů.* Praha: Albatros, 2006. 155s. ISBN 80-00-01809-8
45. NERANDŽIČ, Z. Zooterapie v kontextu ucelené rehabilitace. In *Pravda o zooterapii: sborník příspěvků ze dvou celostátních konferencí pořádaných dne 27. 11. 2001 v Hluboké nad Vltavou a dne 18. 12. 2002 v Ústavu sociální práce v Českých Budějovicích.* 1. vyd. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, 2003. s.9-11. ISBN 80-7040-608-9
46. NEZÁVISLÝ CHOVAATELSKÝ KLUB. Felinoterapie – Návštěvní terapeutická služba. In *Pravda o zooterapii: sborník příspěvků ze dvou celostátních konferencí pořádaných dne 27. 11. 2001 v Hluboké nad Vltavou a dne 18. 12. 2002 v Ústavu sociální práce v Českých Budějovicích.* 1. vyd. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, 2003. s.51-59. ISBN 80-7040-608-9
47. ODENDAAL, J. *Zvířata a naše mentální zdraví: proč, co a jak.* 1. vyd. Praha: Brázda, 2007. 173 s. ISBN 978-80-209-0356-3
48. PIPEKOVÁ, J. *Kapitoly ze speciální pedagogiky.* 2. vyd. Brno: Paido, 2006. 404 s. ISBN 80-7315-120-0
49. Planeta zvířat. *Felinoterapie aneb když kočky léčí.* [on line]. [cit. 2008-10-10]. Dostupný z: <<http://casopis.planetazvirat.cz/070218-felinoterapie-aneb-kdyz-kocka-leci-1.html>>
50. Pomocné tlapky. Internetové stránky organizace. [on line]. [cit. 2008-10-10]. Dostupný z: <<http://www.pomocnetlapky.cz/>>
51. PROTHMANN, A. *Tiergestützte Kinderpsychotherapie.* Frankfurt am Main: peter Lang, 2007. 278 s. ISBN 978-3-631-55293-3
52. SAMOHEJLOVÁ, M. Canisterapie u klientů se sluchovým postižením, využití canisterapie v logopedii. In *Zooterapie ve světle objektivních poznatků.* 1. vyd. České Budějovice: Dona, 2007. s. 165-169. ISBN 978-80-7322-109-6
53. STAFFOVÁ, Z. Canisterapie v zařízení sociální péče. In *Zooterapie ve světle objektivních poznatků.* 1. vyd. České Budějovice: Dona, 2007. s. 87-93. ISBN

978-80-7322-109-6

54. STAFFOVÁ, Z. Canisterapie jako součást výuky. In *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. 1. vyd. České Budějovice: Dona, 2007. s. 85-87. ISBN 978-80-7322-109-6
55. STAFFOVÁ, Z. Canisterapie a autismus. In *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. 1. vyd. České Budějovice: Dona, 2007. s. 143-150. ISBN 978-80-7322-109-6
56. STAFFOVÁ, Z. Canisterapie v ústavním zařízení pro děti. In *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. 1. vyd. České Budějovice: Dona, 2007. s. 133-135. ISBN 978-80-7322-109-6
57. STRAKOVÁ, Š. Canisterapie. In *Zvíře jako partner a průvodce člověka: sborník semináře konaného ve dnech 12.-14. 9. 1997 ve Slapech nad Vltavou*. Praha, 1999. s. 13-22.
58. SVOBODOVÁ, I. Testování a výběr psů vhodných pro canisterapii s ohledem na dostupné zkušební řady využívané v ČR. In *Mezinárodní seminář o zooterapiích: sborník příspěvků, 27.6. – 1. 7. 2003 v Brně*. Sdružení Filia Brno, 2003. s. 55-58.
59. SVOBODOVÁ, I., SKOUPÁ, I., VYPLELOVÁ, P. Projekt „Rozvoj bakalářského profesního studia oboru zootechnického na ČZU v Praze rozšířením a nový výukový předmět „Zoorehabilitace a aktivity se zvířaty pro rozvoj osobnosti“. In *Terapie a asistenční aktivity lidí za pomoci zvířat: sborník příspěvků z odborné konference s mezinárodní účastí konané 16.-17.4. 2008 v Praze*. 1. vydání. Praha: Česká zemědělská univerzita v Praze, 2008. s. 1-3. ISBN 978-80-213-1773-4
60. SVOBODOVÁ, I., TICHÁ, V. Zákony v „zoorehabilitační“ praxi v podmínkách ČR. In *Mezinárodní seminář o zooterapiích. Tvorba norem praxe I.: sborník příspěvků z mezinárodního semináře konaného 1. – 3. 7. 2005 v Brně*. 1. vydání. Brno: Sdružení Filia, 2005. s. 26-30. ISBN 978-80-7322-109-6
61. ŠOLTÉSOVÁ, D. Návrh etického kódexu pro canisterapiu. *Kontakt: odborný a vědecký časopis pro zdravotně sociální otázky, 2008, roč. X, č.2, s. 21-26*. ISSN

1212-4117

62. ŠVARCOVÁ, I. *Mentální retardace: vzdělávání, výchova, sociální péče*. 3., aktualizované a přepracované vydání. Praha: Portál, 2006. 200 s. ISBN 80-7367-060-7
63. TICHÁ, V. Canisterapie u klienta s mentálním postižením. In *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. 1. vyd. České Budějovice: Dona, 2007. s. 93-96. ISBN 978-80-7322-109-6
64. TICHÁ, V. Zastřešující organizace v zooterapii. In *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. 1. vyd. České Budějovice: Dona, 2007. s. 44-46. ISBN 978-80-7322-109-6
65. TICHÁ, V. Legislativní úprava týkající se praktikování zooterapie. In *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. 1. vyd. České Budějovice: Dona, 2007. s. 47-49. ISBN 978-80-7322-109-6
66. TURNER, K. A KOL. Skupinový výcvik prostřednictvím aktivit se zvířaty u dětí na prvním stupni základní školy. In *Terapie a asistenční aktivity lidí za pomoci zvířat: sborník příspěvků z odborné konference s mezinárodní účastí konané 16.-17.4. 2008 v Praze*. 1. vydání. Praha: Česká zemědělská univerzita v Praze, 2008. s. 78-79. ISBN 978-80-213-1773-4
67. TVRDÁ, A. Canisterapie ve zdravotnických zařízeních. In *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. 1. vyd. České Budějovice: Dona, 2007. s. 93-96. ISBN 978-80-7322-109-6
68. UNGEROVÁ, D. Canisterapie v praxi. *Kontakt: odborný a vědecký časopis pro zdravotně sociální otázky*, 2008, roč X, č.2, s. 99-101. ISSN 1212-4117
69. Unie canisistentů o.s. Internetové stránky organizace. [on line]. [cit. 2006-11-14]. Dostupný z: <www.uniecanis.estranky.cz>
70. VELEMÍNSKÝ, M. *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: Dona, 2007. 335 s. ISBN 978-80-7322-109-6
71. Verein Tiere als Therapie. *1.TAT internationales symposium-Tiere als Therapie*. Veterinärmedizinische Universität Wien, 1 Jahrgang, Heft 1, 2004. 124 s. ISSN 1812-6006

72. *Vyhláška č. 73/2005 o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných*
73. *Zákon č. 561/2004 školský zákon*
74. ZELINKOVÁ, O. *Poruchy učení: specifické vývojové poruchy učení, psaní a dalších školních dovedností*. 10., zcela přepracované rozšířené vydání, Praha: Portál, 2003. 264 s. ISBN 80-7178-800-7

8. KLÍČOVÁ SLOVA

Metody AAA, AAT, AAE

Návštěvní program

Osoby s postižením

Podmínky praktikování

Školská zařízení

Zooterapie

9. PŘÍLOHY

Fotodokumentace

Skupinová canisterapie v Mateřské škole pro sluchově postižené

Zdroj: Vlastní výzkum

Individuální canisterapie v Mateřské škole pro sluchově postižené

Zdroj: Vlastní výzkum

Individuální canisterapie v SPC pro sluchově postižené

Zdroj: Vlastní výzkum

Individuální canisterapie v DS Světluška

Zdroj: Vlastní výzkum

LPPJ v DS Světluška

Zdroj: Vlastní výzkum

Canisterapie v Dětském domově Šindlovy Dvory

Zdroj: Vlastní výzkum

LPPJ v Dětském domově Šindlovy Dvory

Zdroj: Vlastní výzkum

Canisterapie ve speciálních školách při o.s. Arpida

Zdroj: Vlastní výzkum

Hipoterapie ve speciálních školách při o.s. Arpida

Zdroj:

http://www.arpida.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=36&Itemid=82w

LPPJ ve Středisku výchovné péče

Zdroj: http://www.zspssviny.cz/dlouhaZsSp_hipoterapie.html

Zdroj: Vlastní výzkum

LPPJ ve speciálních školách Trhové Sviny, pracoviště ČB

Zdroj: http://www.zspssviny.cz/dlouhaZsSp_hipoterapie.html

Canisterapie ve speciálních školách Trhové Sviny, pracoviště ČB

Zdroj: materiály o.s. Koniček

Ornitoterapie ve speciálních školách Trhové Sviny, pracoviště ČB

Zdroj: materiály o.s. Koníček

Smišená zooterapie

Zdroj: materiály o.s. Koníček